విషయసూచిక.

ఆంధ్రసాహిత్య

పరిషత్పత్రిక.

సంపుటము. ౧౬. { ప్రభవనామసంవత్సరము. చైత్ర వైశాఖ మాసములు. } సంచిక ౧.

విజ్ఞప్తి.

భాషాభిమానుల యాదరము నపేక్షించుచు, భారతీకటాక్షమునఁ బరిషత్పత్రిక యిప్పటికిఁ బదేనేండ్లు గడపినది. ప్రభవసంవత్సరముతోఁ బదాఱవ వత్సరము ప్రారంభించినది. పాఠకమహాశయుల భాషాభిమాన మింకను బరిషత్పత్రికపై వెల్లివిరిసినట్లు తోఁపదు. పాఠకుల యాదరములేనిదే పత్రిక యిట్లెంతకాలము వెలువడునో, యెంతకాలమునకుఁ బాఠకుల కభిమానము వృద్ధియగునో, భాషయెప్పుడు పెంపొందునో యూహింపరాకున్నది. కేవల పండిత సాహాయ్యము చాలదు. భాషాభిమాను లగు పాఠకులు తోడ్పడవలయును. వెనుకటి సంవత్సరములంబట్టి చూచినఁ బత్రికకుఁ బుష్టికలుగుచున్న ట్లగపడదు. ఏవిధముగా దీనికిఁ బోషణము కలుగు నని పలువితముల యోచించుచున్నారము. లోకము యొక్క యభిప్రాయము నాకర్షింప ననేకయత్నము లొనర్చితిమి. ఏయత్నమును సాయపడుటలేదు. భాషాభిమానులకుపయోగించునవియగు శివరాత్రిమాహాత్మ్యము, చంపూరామాయణము మొదలగు ప్రబంధములను, బెక్కుశాసనములను, చారిత్రికవిమర్శనములను, సాహిత్యపోషకములగు వ్యాసములను బత్రికాముఖమునం బ్రచురించితిమి; ప్రచురించుచున్నారము. అయినను, బ్రకాశకులవలన నన్నికార్యములును గానేరవు. పత్రిక తనపొట్ట తాను బోషించుకొనుటకైన నీపదాఱేండ్లనుండి సామర్థ్యమును సంపాదింపలేకపోవుట యనునది ప్రకాశకుల లోప మన సాహసించువా రుండరు. పాఠకుల నిరాదరణ మని కాని భాషాభిమానుల కొఱత యనికాని యనుట

యుపచారము. పదేపదే మరలమరల పాఠకలోకమును హెచ్చరింపవలసియు
న్నది. అనేకులు తమతమ చందాధనమును బంపుటలో నలసభావముం గనఁ
బఱుచుచున్నారనుట నిర్వివాదము. అట్టివారు మాప్రార్థనము చేరినతోడన
తామసింపక ధనము నంపవలయును. తమ మిత్రులఁ జందాదారులుగఁ జేరఁ
బ్రోత్సహింపవలయును. ఇంతవఱకు నీపత్రికవలనఁ గలిగినమేళ్లను బ్రకటించు
చుండవలయును. ఈపత్రికలోఁ బ్రకటింపఁబడిన పూర్వకవికృతగ్రంథములను
గొనవలయును, జదువవలయును, బరులచేఁ జదివింపవలయును. సాహిత్యపో
షకములును జారిత్రికవిషయములు నగు వ్యాసములను వ్రాసి పంపవలయును.
అప్పుడుగాని పరిషత్పత్రిక సర్వజనాంగీకారముం గాంచదు. కేవల వార్తా
పత్రికలవలెఁ సర్వజనులు దీనిం జదువ నవస్థపట్టుట వట్టిమాట. భాషావిదు
లలో నల్పసంఖ్యాకులైన దీనికిఁ దోడుపాటొనర్చినచో భాషకుభావికాలమున
నత్యంతసహాకారిణియై వఱలఁగలదు. ధనము లేనిదే యేకార్యమును సాగదు.
ఈయవలసినవారు తమతమచందాల నిచ్చిన నదిమొదటితోడ్పాటగును. క్రొ
త్తగాఁ బాఠకబృందముంగూర్చిన నది రెండవతోడ్పాటగును. రెండునుంగావిం
చినఁ జెప్పనేల. ప్రతిపాఠకమహాశయుఁడు నీయుద్దేశములను మనంబుననుం
చికొని పరిషత్పత్రికపై నభిమానముంచునట్లు సరస్వతి వారివారి యుదారాశ
యముల నెలకొని తాండవించుంగాత! ప్రభవసంవత్సరము పరిషత్తునకుఁ,
బరిషత్పత్రికకు సుముఖమగుంగాత!

కావ్యభాష.

—అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు.—

పూర్వులచరిత్రము లన్నియుఁ జక్కఁగాఁ దెలియవచ్చుటయే కావ్యములకుఁ బ్రయోజన మని దండికవి చెప్పె. యశస్సు, అర్థము, వ్యవహారజ్ఞానము, అమంగళములుపోవుట, పరమానందము, మనోజ్ఞముగ నీతినుపదేశించుట, అను నీయాఱును గావ్యఫలము లని మమ్మటభట్టాచార్యుఁడనియె. సదాచారోపదేశద్వారమున జనులను వినీతుల నొనర్చుటే కావ్యప్రయోజన మని యానందవర్ధనాచార్యు లనిరి. ధర్మార్థకామమోక్షములు పడయుటయే కావ్యఫల మని విశ్వనాథకవిరాజు సాహిత్యదర్పణమున వ్రాసినాఁడు. ధనము మున్నగునవి ముఖ్యఫల మని చెప్పుటకన్న వినీతి గలిగించుటే ఫల మనుమాట యుక్తముగ నున్నది. పురాణములు మొదలైనవి యున్నను రంజనపూర్వకముగ ధర్మమునఁ బ్రవర్తింపఁ జేయఁగలశక్తి కావ్యములకే కలదు. వేదశాస్త్రపురాణాదులు రసప్రధానములు కావు కావునఁ బరిణతమతు లైనవారికే వానివలనఁ గష్టమువిూఁదఁ బురుషార్థము సిద్ధించును. పరమానందసందోహమును గల్గించునది యగుటచే సుకుమారబుద్ధులకు సైతము సుఖముగఁ బురుషార్థప్రాప్తి కావ్యమువలననే కలుగవలె నని విశ్వనాథకవిరాజుగారు సాహిత్యదర్పణమునఁ జేసినవిమర్శ యీయంశమును దృఢపఱుచుచున్నది.

మఱియు సదాచారము నుపదేశించుటకొఱ కేర్పడిన నాటకాదిగోష్ఠి వినీతిని గల్గింపవలసిన జనులహితముకొఱకే మునులచే లోకమునఁ బ్రవేశపెట్టఁబడినది. శృంగారము మొదలయిన రసముల యంగములచేత విముఖులు సైతము నున్ముఖులై సుఖముగ నీతిబోధను గ్రహింతురు. అనియెడి యానందవర్ధనాచార్యులవారి పరిశీలనము సైతము కావ్యబోధలోని వైలక్షణ్యము నిట్లే సిద్ధాంతీకరించుచున్నది.

"కృశే కవిత్వేఽపి జనాః కృతశ్రమా విదగ్ధగోష్ఠీషు విహర్తుమీశతే"

అని దండిపల్కెను. మహాకవికావ్యార్థానుసంధానము సరసకవితకుఁ గారణమైనట్లే కవిత్వమునకు సంబంధించిన పూర్వవాసన లేనివారియెడ వినీతిని గల్గించి విదగ్ధతను గఱపి జగదుపకార మొనరించెడి నని యాచార్యాశయము. సంకల్పవికల్పాత్మకము మనస్సు. నిశ్చయాత్మకబుద్ధి జ్ఞాతాంశము బుద్ధి కెక్కి-

సం గాని యాచరణ ప్రచారణములచేఁ గృతార్థము గాదు. బుద్ధి యన విజ్ఞానమయకోశము. దీని కంగములు సత్యము, ఋతము, యోగము నై యున్నవి. ఋత మనఁగా శాస్త్రమున నిది చెప్పఁబడిన దని తెలిసికొనుట. సత్య మన న ట్లనుసరించుట. ఇట్టి యంగములు గలబుద్ధి కెక్కినంగాని మనుష్యుఁ డాచరణమునకు దిగఁ డనుట నిర్హేతుకముగాదు. ఏకాగ్రత మెఱుఁగని స్వల్పబుద్ధులగు వారికి అన్నాదికోశములవీడి వాల్గవకోశముఁ జేరుట కెంతటి చమత్కారప్రాబల్యమో కావలెఁ గాన కావ్యసృష్టి కిట్టివినయాధానము ఫల మనుట యుక్తము.

మఱియుఁ గబ్బ మనునది యొకకళ గాన రసాస్వాదద్వారమున 'రసో వై సః' అని చెప్పఁబడిన పరమపురుషార్థమునకు సైతము స్వయముగఁ జేరు త్రోవను జూపఁగల దని తోఁచెడిని. ఇదియే మమ్మటభట్టాచార్యులవారిచేత "సద్యః పరనిర్వృతయే" అని చెప్పఁబడినది. విషయానందములకన్న భిన్నమై బ్రహ్మానందసహోదర మైనయొకమహానందము కావ్యరసాస్వాదపరాయణులకు సద్యస్కాలమున గోచర మగునని యాచార్యాభిప్రాయము. ఈ యసంలక్ష్యక్రమానందానుభూతిం జూఱగొనువారి యెడ నీతిమొదలైన చిన్న చిన్నఫలములు కావ్యమహాలక్ష్మికిఁ జెప్పఁ దగవు. కావుననే "విశ్వశ్రేయః కావ్యమ్" అని నన్నయభట్టారకుఁడు మురిసికొనును.

వెనుకఁ జెప్పినరీతిని, ఎంతటిచంచలచిత్తుల కైనను, ఎంతటివిషయలోలుర కైనను హృదయములలోనికిఁ జమత్కారద్వారమున బలాత్కారముగఁ జ్ఞేయాంశములను జొనుపవలసినవి కావ్యములు. తమస్వాదుత్వబలమున జ్ఞాతాంశము లాచరణప్రచారణములచే సార్థకము లగునట్లు చేయవలసినవి కావ్యములు. అట్టి పెద్దభారము వహించియున్న కావ్యములకుఁ బలముగఁ జమత్కారపుష్టి యుండవలెను. ఆచమత్కారము సిద్ధింపఁజేయుటకే రసములు, గుణములు, అలంకారములు, వృత్తులు, రీతులు, పాకములు, శయ్యమున్నగు నామములతోఁ గావ్యోపస్కారము లేర్పడినవి. కావ్యముల కందము గూర్చునవి కావున నివి యెల్ల నలంకారము లనియు నుపస్కారము లనియుఁ జెప్పఁబడును. ఆయుపస్కారములచే నలంకరింపఁబడినదే కావ్య మగును గాని యతిప్రాసలు గూర్చిన పద్య మెల్లఁ గావ్యము కానేరదు.

ఈవిషయమునఁ బెద్దల యాశయము లిట్లున్నవి. పరిష్కృతము

లయిన—(పూర్వోక్తగుణాలంకారాదులతో నిండిన) శబ్దార్థములు కావ్యము. రసవంతమైనసూక్తియే కావ్యవాక్కు. అని వన్నయభట్టాచార్యులవారు చెప్పిరి.

రమణీయములయిన యర్థములచే నలంకరింపఁబడిన పదావళియే కావ్యమని యాచార్యదండి వాక్రోసెను.

దోషములు లేక గుణము లుండి యలంకారలోప మెక్కువ లేకుండెడి శబ్దార్థములు కావ్య మని ముమ్మటభట్టాచార్యులు సెలవిచ్చిరి.

రసాత్మక మైనవాక్యము కావ్య మని విశ్వనాథకవిరాజుగారు వ్రాసిరి.

రమణీయార్థమును జెప్పుశబ్దము కావ్య మని పండితరాయలవారు నిర్వచించిరి.

ఇట్లు లక్షణకర్త లగుపరిశీలకులు పెక్కురకములఁ గావ్యస్వరూపనిర్ణయము చేసియుండినను సహృదయహృదయంగమ మగుటకుఁ గావలసినచమత్కారపరికర మంతయు సంపూర్ణముగాఁ గావ్యమున నుండితీరవలయు ననుట యెల్లరయాశయము నైయున్నది. చూడుఁడు, ప్రబంధము వ్రాయుకవి సర్వవిధముల రసపరతంత్రుఁడుగావలెను. కావ్యకర్త కథను మాత్రము రచించిన నొకింతయుఁ బ్రయోజనము లేదు. ఇతిహాసములవలన నది సమకూడదా? అని ధ్వన్యాలోకము నియమించుచున్నది.

భగవద్గీతలలో స్థితప్రజ్ఞుని లక్షణములు చెప్పఁబట్టిన శ్రీశంకరాచార్యులవారు వైరాగ్యము సర్వసమత మొదలైన యీసుగుణము లన్నియు సాధకున కభ్యసింపఁదగిన వగుచు సిద్ధునకు సిద్ధములయిన సిద్ధలక్షణ లగుచున్న వని వ్రాసినారు. అట్లే కావ్యమునకు సొగసుఁ దెచ్చెడి సముచితగుణాలంకారవృత్తిరీతి పాకాదు లన్నియు రససిద్ధుఁడై మహాకవిపదము నధిరోహించిన శబ్దబ్రహ్మవేత్తవాక్కులకు సహజలక్షణములై ప్రయత్నము నపేక్షింపక దొరలుచుండును.

కావ్యజ్ఞశిక్ష లోకజ్ఞానము శాస్త్రజ్ఞానము మున్నగువాని నపేక్షించియుండును. "సాధ్యోహి రసో యథాతథం కవిభిః" అనునన్నయభట్టారకుని యనుశాసనమువలనను "రసాదిషు వివక్షాతు స్యాత్తాత్పర్యవతీ"అని ధ్వన్యాలోకమున నుండుటంజేసియు మహాకవి యగువాఁడు రససిద్ధియందు మాత్రము దత్తదృష్టి యైన మిగిలిన కావ్యోపస్కారము లన్నియు స్వయముగ సముచితముగ సమకూడుచుండు నని సూచితమగుచున్నది.

శ్రీమద్రామాయణమహాకావ్యములో మొట్టమొదటి ప్రస్తావన మహాకవిలక్షణమునే సూచించుచున్నది.

క్రౌంచపక్షులజంట వియోగమును జూచుటవలన మనసు కరఁగి శోకించెడి వాల్మీకివాక్కునుండి యయత్నముగ

మా నిషాద ప్రతిష్ఠాం త్వ మగమ శ్శాశ్వతీ స్సమాః
య త్క్రౌంచమిథునా దేక మవధీః కామమోహితమ్

అనుపద్యము వెలువడినట్లు చెప్పఁబడినది. ఇది మహాకవికి ముఖ్యలక్షణ మయిన యార్ద్రహృదయత్వమును జూపుటకై యున్నది దీనినే—

ఆదికవేః పురా
క్రౌంచద్వంద్వవియోగోత్థః, శోక శ్లోకత్వ మాగతః

అని యానందవర్ధనాచార్యులవారు ప్రశంసించినారు. ఎల్లకథలలోని యంశములు నేవో రసములకు విభావములు గాకపోవు కావున గావ్యము సరసమగుటకుఁ గావ్యకర్తయొక్క తత్పరత్వముతోఁ గూడికొనిన రసాదివివక్షయే కారణ మనినారు. ఆతత్పరత్వము తన్మయత్వమే. అది యీయాదికవివంటి యార్ద్రహృదయులకుఁ గాని యొనగూడదు. "తేన వక్త్రా రసచ్యుతః" అనెడి రసోచితశబ్దసౌష్ఠవమును "వస్తున్యపి రసస్థితిః" అని దండిచూపిన రసాశ్రయము లయినయుదారార్థములు నిట్టితన్మయీభావయోగ్యత గలసరసుల కప్రయత్నముగఁ జేకూరుటయం దచ్చెరువు లేదు. క్రుద్ధుఁడై పోట్లాడునప్పుడు మృదుశబ్దార్థములును శాంతుఁడై యుండునప్పుడు కర్కశము లైనమాటలతోఁ గర్కశార్థసందర్భములును మనుజునినోటినుండి రావుకదా. అట్లేకదా నిబద్ధులలో లీనమైనకవికి నిట్లే.

కవి శృంగారి యైనచో జగమంతయు రసమయ మగును. కవి విరక్తుఁడైన జగము నీరస మగును. అపార మయినసృష్టిలోఁ గవియే బ్రహ్మ యనియెడి యానందవర్ధనుని శ్లాఘయు బ్రహ్మసృష్టికంటెఁ గవిసృష్టి గొప్పది యనెడి మమ్మటభట్టాచార్యులవారి ప్రశంసయు నీకవిబ్రహ్మకే చెల్లును.

సోర్థ స్తద్వ్యక్తిసామర్థ్యయోగీ శబ్దశ్చ కశ్చన.

అనున శ్లోయర్థ మేభావమును వ్యక్తపఱుపఁగలదో, ఏశబ్దమున నేయర్థము ధ్వనించునో, అది యిట్టిమహాకవికే గోచరము. ఈవాగ్వైదుఁడే "నాటకాంతం కవిత్వం" అనినట్లు కవితాపరమావధి యగునాటకకర్తృత్వమున లోక

సంగ్రహ మొనరింపఁగలుగును. ఈపండితకవికే పౌరాణికగాథలను మార్చి రసానుగుణముగఁ గథాసృష్టిఁ జేయుస్వాతంత్ర్య మీయఁబడినది. వీరిపోకడలను జూచియే నాటకాదులందు లక్షణకర్త లభ్యాససౌకర్యమునకై ముఖాది సంధులు, సంధ్యంగములు, మున్నగువానిని లక్షణములతోఁ జూపుటయు రసపరతంత్రు లగుసత్కవులు రసముకోసము వాని నుల్లంఘించుటయు సంస్కృతవాఙ్మయమునఁ గన్పట్టెడి.

ఇట్టిమహాకవి నైనకతముననే భవభూతి తన్నుఁగూర్చి "శబ్దబ్రహ్మవి దఃకవేః పరిణతాం, వాగ్వశ్యైవానువర్తత, వాచమర్థోనుధావతి" అని యుద్ధతోక్తులు పల్కుట లోకమునకు ముద్దుగొల్పుచు మహాకవిలక్షణము నెఱుక పఱుచుచున్నది.

ఇట్టిధ్వనికావ్యకర్తలు గావుననే తిక్కన, నాచనసోముఁడు మున్నగు వారు తమయశఃపతాకలచేత నంధ్రభూమి నిప్పుడు నలంకరించుచున్నారు. ఇట్టికవిసార్వభౌముఁడు కావుననే "పగులఁగొట్టించితి—అనియు— దివిజకవివరు గుండియల్ దిగ్గురనఁగ" మొదలైన శ్రీనాథుని యుద్ధతవాక్యములు సొంపు నింపుచున్నవి. చూడుఁడు

సీ. పాదంబు లిరుచేతఁ బట్టి గుంజెందు జర్ఝరితంబుగా వీనిఁజట్టుజాత
మెడ మెట్టి గోర్గాండ్రి మెటికిపుచ్చెఁడు వీనిగ్రుడ్లు చెక్కుల నెత్తురులు స్రవింప
గడికండలుగ వీనికంఠంబు వేయుండు గరసానపట్టినఖడ్గధార
బలుత్రాళ్ళ బంధించి తలక్రిందుగా వ్రేలఁగట్టుఁడు వీనివృక్షంబుకొమ్మ
గీ. అంపమున వీని కంఠంబు ద్రెంపి విడుఁడు
మడమతాపుల వీనిమర్మముల నొంపుఁ
డెట్టుగా నగ్నిఁగాఁగినయినుపయినుకఁ
గులికి పోయుఁడు వీనిముక్కునను జెవుల.

"తఱిగె నెవ్వఁడు ఖడ్గధారాంచలంబున వన్నినాలుక లేడు నంటగట్టి
గీ. మోదె నెవ్వాఁడు ముప్పదిమూఁడుకోట్ల
వేలుపులఁ బాఱఁబాఱ వెన్నంటఁ దగిలి
అట్టి శ్రీవీరభద్రుండు".—రౌద్రము.

గీ. భాస్కరుం డనుమాణిక్యపదకభావ
యుఱుతధరియించి దేవి గాయత్రి యొప్ప,
గడుపుచల్లంగ వేదాలఁ గన్నతల్లి.—భక్తి.

వాత్సల్యము.

గోష్ఠినాగ్రంబున లేఁగపెయ్యయదె కంటే కామధేనూద్భవం
బానందంబున నెందముబ్బఁ గ జనన్యాపీనవాపీసుధా
పానోత్సృచ్ఛమనూన మా చటులఝంపాతాండవాటోపమున్.
నీవిపంచీలలితారవామృతము చిత్తముసోఁకినవార లీకళా
శాలినిఁ జూచి దీవెనలొసంగకపోవరు సుమ్ము నావుడున్
వనితాజనతావినుతాభిధేయుఁడై.—ధ్వని.

శబ్దాలంకారములు.

హితసుమనోమనోరథము లెల్లఘటింపఁగఁజాలు లోక
సన్నుతునకు నీకు నిత్తు సుమనోరథమొక్కటి గొమ్మటంచు దై
వతపతి రాజవర్యున కవార్యమహార్యమహార్యభీకసం
యుతమణిభాసమాన మగునొక్కవిమానము చూపి యిట్లనున్.

అర్థాలంకారము.

సీ. మోహోపదేశతమోముద్రితములైన, కనుదమ్ములహిమాంబులునుపరాదు
పటుతాపపుటపాకపరిహీణతనుహేమమింకఁ బల్లవపుటార్చిడఁగరాదు
శ్రమబిందుతారకాగమఖిన్నకుచకోకములఁ జంద్రనామంబుఁ దలఁపరాదు
శీర్యదాశావృంతశిథిలితాసులతాంత మసియాడ వీవనల్ విసరరాదు
గీ. లలన కానంగకీలికీలాకలాప, సంతతాలీఢహృదయపాత్రాంతరాళ
పూరితస్నేహపూరంబు పొంగిపొరలఁ, జల్లనిపటీరసలిలంబుఁ జల్లరాదు,
బలవదనేకపతుల నానుగుణ్యంబు జగదుపశ్లోకితంబుగ భజించె
మహితనయ, కృష్ణమృగనేత్ర మంజుగాత్ర.—శ్లేష.

భావకవిత్వము.

ఉ. ఎవ్వతె వీవు భీతహరిణేక్షణ యొంటిఁ జరించె దోటలే
కివ్వనభూమి భూసురుఁడ నేఁ బ్రవరాఖ్యుఁడఁ ద్రోవదప్పితిం
గ్రొవ్వున నిన్నగాగ్రమునకుం జనుదెంచి, పురంబుసేరనిం
కెవ్విధినేర్తుఁ జెప్పఁగదవే తెరువెద్ది శుభంబు నీకగున్.
ఉ. ఎంతకులేఁడు నారదమునీశుఁడు శౌరి వినంగ రుక్మిణీ
కాంత వినంగ నేను వినఁగాఁ బలికెం బలిగూర్చుదాన నా
యంతటివారులే రని యహంకరణంబున విఱ్ఱవీఁగుచున్
వంతుకువచ్చు సత్యగరువం బికఁ జెల్ల దటంచు మానినీ !

ఇట్టికవిత యెట్లు లభించు ననునది విచారింతము.

శ్లో. నైసర్గికీ చ ప్రతిభా, శ్రుతం చ బహునిర్మలమ్
అమంద శ్చాభియోగోఽస్యాః, కారణం కావ్యసంపదః.

శ్లో. శక్తి ర్నిపుణతా లోకశాస్త్రకావ్యాద్యవేక్షణమ్
కావ్యజ్ఞశిక్షయాఽభ్యాస ఇతి హేతు స్త దుద్భవే
కవిత్వం జాయతే శక్తేః వర్ధతేఽభ్యాసయోగతః
తస్య చారుత్వనిష్పత్తౌ వ్యుత్పత్తిస్తు గరీయసీ.

లోకోవిద్యా ప్రకీర్ణం చ కావ్యాంగాని

అని వామనుఁడు చెప్పె. ప్రకీర్ణ మనఁగా—లక్ష్యజ్ఞత్వ మభియోగః ప్రతిభానం వృద్ధసేవావేక్షణాం అవధానం చ ప్రకీర్ణం, అనియెను. కావ్యపరిచయః లక్ష్యజ్ఞత్వం అనినాఁడు. కావ్యపరిచయము కవితను గూర్చి కారణ మని వామనోక్తులవలనఁ దెలియవచ్చెడిని. కావ్యములను సావధానముగ సాదరముగ రసానుభవపర్యంతముఁ జదువుచుండుటయే కావ్యపరిచయము. మహాకవుల సరసకవిత్వమును జదువుట మొదట నేర్చుకొనవలెను. పిదప దానియందు రుచి యేర్పడవలెను. తర్వాత నాయానందములోఁ దన్మయుఁ డగుట సమకూడవలెను. అప్పు డాభావములు రసములతోఁ గూడ మతికెక్కును.

కవిత్వము చెప్పవా రేకవిప్రబంధములను సాదరముగఁ జదువుచుందురో, ఆకవిపోకడలే వారికబ్బములందుఁ బడుచుండును. దానివలన భాషద్వారమునఁ గవీశులభావప్రపంచ మంతయుఁ బాఠకులమనోదర్పణములలోఁ బ్రతిఫలించి యామానసదర్పణముల స్వచ్ఛతాబలమున నచట నిలిచిపోవుచుండు నని యూహింపవచ్చును. "అత ఏవ చ నిత్యత్వమ్" అనుసూత్రముచే వ్యాసులవారు, వేదవాక్కులకు నిత్యత్వము సాధించుచు సృష్టిలో నభివ్యక్తస్వరూపమునను బ్రళయమున ననభివ్యక్తరూపమునను వేదవాక్కుండు ననినారు. "యుగాంతేం తర్హితాః వేదాః" అట్లే మహాకవివాక్కులకు పైత మమృతత్వము చెప్పఁదగియున్నది. మహాకవి సరసహృదయమున సూక్ష్మరూపమున నపాయములేనిదై యుండెడి వాగ్దేవి వైఖరిరూపమున బయలుదేఱి నాదలిపిరూపములు వహించి లోకయాత్ర నడపుచు రసికు లగుపాఠకులహృదయములలోనికి సూక్ష్మరూపమై దీపము దీపాంతర మైనట్లు చేయును. మరల వారు కవులైన వారినోటినుండి వైఖరియై బయలుదేఱి గ్రంథప్రపంచ

మగుచుండు. ఇవియే వ్యాకృతావ్యాకృతావస్థలు వాక్ప్రపంచమునకు స్థూల సూక్ష్మరూపములుగఁ జేర్కొనఁదగియున్నవి. తైత్తిరీయోపనిషత్తు మనోమయ కోశమునకు ఋగ్యజురాదివేదము లంగములుగఁ జెప్పె. దీనిచే మనస్సు వాక్సూత్మమూర్తి కావునఁ గవితకై చేసెడి పురుషప్రయత్నములలో "లక్ష్యజ్ఞత్వం" అని వామనాచార్యులవారు చెప్పిన సత్కావ్యార్థానుసంధానము కవితాభ్యాసకులచే ముఖ్యతమముగఁ జేకొనఁబడవలెను.

అనౌచిత్యాదృతే నాన్య ద్రసభంగస్య కారణమ్
ప్రసిద్ధౌచిత్యబంధ స్తు రస స్యోపనిష త్పరా.

అని ధ్వన్యాలోక ముపదేశించుచున్నది కదా. ఈయౌచిత్యజ్ఞాన మెంతదుర్లభమో చూడుఁడు. పాత్రౌచిత్యము, ప్రసంగౌచిత్యము, రసౌచిత్యము, పదౌచిత్యము మున్నగునవి వేనవేలు కలవు. వీనినిలక్షణములద్వారమున నెఱింగి కవితనిర్వహింపఁగలుగుటయసంభవము. రసమొకటేవిధముగ దీర్ఘముగఁ బ్రస్తుతించిన విసువు గలుగును. పరిపూర్ణపుష్టి నందుదాఁక రసము వర్ణింపకపోయిన పది పచ్చికాయవలెఁ జేదు వేయును. పరిపుష్టమైనరసమును మరలఁ జర్విత చర్వణముగ నడపిన వెగటు కలుగును. విరుద్ధరసములకుఁ బ్రసక్తి గలిగినప్పుడు నడుమ ననుకూలరసముల నడ్డముంచుచు నిట్లు రసౌచిత్యముఁ జెడనీయకుండుట కవిపని. అని యేమేమో త్రోవలను ధ్వన్యాలోక మాలోకింపఁ జేయుచున్నది. ఇవి యిట్లు తెలిసికొని రచవకుఁ గడంగుట యనుభవమునం జూచిన దుష్కరముగఁ గన్పట్టెడి.

కావున స్వాధీనవాక్కులై శబ్దబ్రహ్మవేత్తలయిన మహాకవిబ్రహ్మల కావ్యార్థముల సరసహృదయములతో నాస్వాదింప నేర్చి తన్మయీభావపరిపాకమున కాస్పదము లగుచు భావసృష్టియందును బదగుంభనాదు లగుసర్వవిషయములందును వారి ననుసరించుట, తానుగూడ రససిద్ధుఁడై మహాకవి యగుదాఁకఁ గవి కాఁబోవు వానికి సులభమును యుక్తము నైనయుపాయ మై యున్నది.

కవి స్వతంత్రుఁ డగుటయే సమ్మతము కాని వాక్పరిపాక మెఱుంగనివాని కాస్వతంత్రత యిచ్చుట సాముఱానివానిచేతికిఁ గత్తి యిచ్చుటవంటి దై భాషాప్రపంచమునకు ముప్పు గల్గించునేమో. ఇట్టిహేతువు లుండుటంబట్టియే యీమహాకవి ప్రయోగానుసృతిని "కావ్యజ్ఞశిక్షయాభ్యాసః" అని మమ్మటభట్టాచార్యులు నొప్పుకొనిరి.

మహాకవి కాళిదాసుగారి కవిత్వమున శివపురాణపు పోలిక లున్నవి.

తురాసాహం పురోధాయ—

పురోధాయ తురాసాహం—

ఇట్టి భేదములతోఁ గూడఁ గొన్ని శ్లోకములున్నవి.

ఇది కాళిదాసుకవిగారి కావ్యజ్ఞశిక్షాభ్యాస మనుకొనవలె. మున్ముందు వృత్తములపోకడ కుదురుటకు టంటంటటంటం టటటంటటంటః అని యల వాటు చేసెనఁట. తర్వాత, పూర్వకవిపద్యము కొంతపెట్టుకొని పూరణము లును, పూర్వకవిపద్యములకే ప్రతిపదములును పూర్వకవిపద్యములకే పదవ్య త్యాసములును జేయుచు నిట్లభ్యసించెనఁట. ఇట్టియభ్యాసరీతు లన్నియుఁ గాళిదాసమహాకవిగారి శివపురాణానుసరణములలోఁ జూపట్టెడి.

శ్రీనాథమహాకవిగారి కవనమందలి ఛాయలు పెద్దనకవిగారి పద్యము లలోఁ గన్పట్టినను పెద్దనకవిగారి కబ్బపువిధములు వసుచరిత్రములోఁ గన్పట్టి నను మఱియు వసుచరిత్ర యనుసరణము లితరకవులరచనలలోఁ గన్పట్టినను, అది కావ్యవిదులమార్గములలో నడచుచుఁ గవితకై చేసెడియభ్యాసమేకాని గ్రంథచౌర్యము కాదు. మొదటినుండియు స్వయముగ నభ్యాసముచేసెడి కవికిని బూర్వగ్రంథానుసరణముగఁ గృషిచేయు కవికిని గవితామార్గములో మిగుల భేదము గన్పట్టు. గ్రంథానుసరణపూర్వకముగఁ గృషిచేసిన యల్లిక యందముగ నుండును.

అరవమునందలి వింతయక్కరము తెలుఁగునఁగలదా

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

ఈవిషయమున గతసంచికలో బ్రహ్మయ్యశాస్త్రులు గారు ప్రకటించిన వ్యాసములోని సారాంశము లన్నింటికిని సమాధానము నా ప్రథమవ్యాసమందే యున్నది. వాని నిచట నుదాహరించుట పిష్టపేషణ మగును గావున నట్లుచేయక వారివ్యాసమందలి పొరపాటులను గొన్నింటిని గనఁబఱిచి విరమించెదను.

(1) "వీర లీవింతయక్కరమును ధ్వనియును తెనుఁగులో యుద్ధమల్ల శాసనమునాఁటి కుండె ననియుఁ దరువాత మాఱిపోయిన ననియు నప్పటినుండియు నీవింతయక్కరము డకారధ్వనిని తెలుపునదిగా నుండెడి దనియు లిఖించిరి" అని యొకచోటను, "పంతులవారు సరిగ యుద్ధమల్లశాసనమువఱకే యీయక్కరము నిల్చినదని సిద్ధాంతము చేయుట వింతను బుట్టించుచున్నది. ఈయక్కర మీశాసనము పుట్టువఱకు నెట్టట్లో కొనయూపిరితో నిలిచిన దఁట. అది దైనవెంటనే గతించిన దఁట. ఈవింతయక్కర మీవింతశాసనముకొఱకే పుట్టియుండనోపు" నని యింకొకచోటను శాస్త్రులుగారు వ్రాసిరి. ఈరెండువ్రాతలకుఁ గలపరస్పరభేదమును బాఠకులు గ్రహింతురుగాక. ఈరెండునుగూడ నావాదమునకు సరియయిన యనువాదములు కావు. యుద్ధమల్లశాసనమునందును, అంతకుఁబూర్వము పుట్టిన కొన్ని శాసనములలోను మాత్రమే యీయక్షరము కనఁబడుచున్న దనియు, యుద్ధమల్లశాసనకాలము పిదపఁ బుట్టిన శాసనములలో నెచ్చటను గానవచ్చుట లే దనియు, కావున నన్నయభట్టారకునినాఁటి కది యంతరించి యుండు ననియు నావాదము. ఈవాదమును బాధించు ప్రమాణములా నాకుఁ గనఁబడలేదు. కనఁబడినచో వానిని బరిశీలింప వలసియుండును.

(2) "అడ్డుగీటులేని శకటరేఫాకృతి గల యీయక్కరము యుద్ధమల్లుని శాసనమున కీవలిశాసనములలో వింతయక్కరపుధ్వనిని దెలుపుటకుఁ గాక డకారధ్వనిఁ దెలుపుటకై వాడఁబడిన దని పంతులవారే యంగీకరింప వలసివచ్చినది" అని యొకచోట వ్రాసి దానికిఁ బ్రమాణముగా నామాటల

మూఁడింటి నుదాహరించినారు. వానిలో మొదటి రెండువాక్యములును బ్రహ్మయ్యశాస్త్రులుగారి సిద్ధాంతమునకుఁ బ్రమాణములు కానేరవు. వింతయక్కరమునకు డకారధ్వని కలదని వానిలో లేదు. మూఁడవవాక్యము నేను లక్ష్మణరావుగారిపేర వ్రాసినయుత్తరములోని మాట కనువాద మని లక్ష్మణరావుగారు వ్రాసినట్లు వీరభద్రరావుగారు వ్రాసినదానిని శాస్త్రులుగా రుదాహరించినారు. నేను లక్ష్మణరావుగారిపేర వ్రాసినయుత్తర మాంగ్లభాషలో వ్రాయఁబడినది. దానికిఁ బ్రతిని నే నుంచుకొనలేదు. ఆయుత్తరములోని వాక్యమును లక్ష్మణరావుగారే తెనిఁగించివ్రాసిరో లేక వీరభద్రరావుగారు తెనిఁగించిరో తెలియదు. యుద్ధమల్లునినాఁటికే వింతయక్కరమునకు డకారోచ్చారణము వచ్చిన దని నేనునిశ్చయించివ్రాసినట్లు జ్ఞప్తి లేదు. అట్లువ్రాసియుండనని నానమ్మకము. అట్లు నిశ్చయించుట కిప్పుడుఁ గూడ నాధారములులేవు. అప్పు డెట్లు నిశ్చయింపనగును. ఆయక్షరము ధ్వని మాఱిన మాఱియుండవచ్చు నని వ్రాసియుందును. శకటరేఫమును మన మిప్పుడు లఘురేఫమువలె నుచ్చరించుచున్నాము. ఆలాగుననే ఴకారమును డకారమువలె యుద్ధమల్లుని కాలమందుఁ గాని వేఱొక కాలమందుఁ గాని జను లుచ్చరించియుండవచ్చును. కాని యట్లుచ్చరించి రని సిద్ధాంతీకరించుట కాధారములు లేవు. కాకపోయినను, ఆయక్షరమున కుచ్చారణము కాలక్రమమున మాఱిన దన్నమాత్రమున శాస్త్రులుగారి వాదమునకు వచ్చినలాభమును లేదు. పిదప మాఱినను దొలుత నాయక్షరమునకు విశేషోచ్చారణ మున్నదనియే గదా దానిభావము. దీనికి శాస్త్రులుగా రంగీకరింతురా?

(3) వింతయక్షరము గలశబ్దము లయిదని శాస్త్రులుగారు వ్రాసినారు. వారుదాహరించిన శబ్దములలో బెడంగు, వేఱెలు అను రెండుశబ్దములలోను వింతయక్షరము లేనేలేదు. బెడఁగులోనిది డకారమే. ఇది షకారమా వకారమా యని సందేహించుట కవకాశ ముండిన నుండవచ్చును, గాని డకారమా ఴకారమా యని సందేహించుట కవకాశము లేదు. ఈసందేహము బెజవాడలో నున్న శిలాశాసనమును గాని **Epigraphia Indica** యనుపత్రికలోని శాసనప్రతిబింబమును గాని చూచినయెడలఁ దీఱును. అట్లుచేయక యెంతవాదించినను ఫలములేదు.

పరిషత్పత్త్రికలో నేను వెఱెలు అను దానిని వేఱడు అనివ్రాసినమాట సత్యమే. కాని పుటయడుగున "ఈశబ్దము సందేహాస్పదముగా నున్న" దని

కూడ వ్రాసినాను. పరిశీలించిచూడ నీశబ్దము స్వరూపము వేరెఱు అని యున్నట్లు కనఁబడుచున్నది. చివరియక్షరము శకటరేఫముగాని ఱకారముకాదు.

(౪) "ఇఱ్ఱియొట్టు ఱస్సి మలినులైరి" యన్నచోట ఱస్సి యనునది, "డయ్యు" అను సకర్మకధాతువు క్త్వార్థకరూప మనియు, నది హేతుక్త్వార్థకముగాఁ జక్కఁగా నన్వయించు ననియు వ్రాసి శాస్త్రులుగారు హేతుక్త్వార్థకమునకు రెం డుదాహరణము లిచ్చినారు. వానిలో "పొత్తముల్ చదివి ప్రాజ్ఞుఁడాయె" ననువాక్యములో సమాపకాసమాపకక్రియలు రెండు నేకకర్తృకములు. పొత్తము చదివిన వాఁడును, ప్రాజ్ఞుఁడైనవాఁడు నొక్కఁడే కావున నీయుదాహరణ మిచ్చుటఁ బనికిరాదు. "వాఁడుజ్వరము వచ్చి చచ్చె" ననువాక్యములోని క్రియలు భిన్నకర్తృకములే గాని జ్వర మెవనికి వచ్చినదో వాఁడును, చచ్చినవాఁడు నొక్కఁడే యగుటచేత నాకార్యములు రెంటికిఁ గార్యకారణసంబంధము కలిగినది. "ఇఱ్ఱియొట్టు ఱస్సిమలినులైరి" యన్నచోట నట్టి సంబంధము లేదు. ఱస్సినది యొట్టు, మలినులైనవారు జనులు, అది డయ్యుటకును వీరు మలినులగుటకును సంబంధ మేమిటి? వీరివలన నాయొట్టు డస్సినచో సంబంధమేర్పడును. కాని వాక్య మట్లన్వయింపదు. కాఁబట్టి ఱస్సియను క్రియాపదమును సకర్మకముగానే యన్వయింప వలసియున్నది.

(౫) గుణగవిజయాదిత్యునినాఁటి యొకానొక తరువోజశాసనములో కొండశబ్దము ఱకారయుక్తముగా నున్న దని లక్ష్మణరావుగారు వ్రాసి రనియు నాయక్షరమే గాని ఱకారము కాదనియు, నేనాశబ్దమును గూర్చి యేమియు వ్రాసియుండ లే దనియు "ఇట్లు గచ్ఛద్విమర్శనములఁ జేయుటవలన సత్యము తెలఁజాలదు" అనియు శాస్త్రులుగారు వ్రాసిరి. నాప్రథమవ్యాసములో "పండరంగుని యద్దంకిశాసనములో" గొఱలిచి శబ్దమందు ఱవర్ణ మున్న దని వ్రాసినాను. శాస్త్రులుగారు స్మరించిన తరువోజశాసనము నిదియు నొక్కటే. తరువోజపద్యములో నుండుటచేత తరువోజశాసన మయినది. అద్దంకిగ్రామ మం దుండుటచేత నద్దంకిశాసన మయినది. పండరంగునిధర్మమును బ్రకటించుటచేత పండరంగునిశాసన మయినది. ఈశాసనమం దున్నశబ్దము గొఱల్చి గాని కొండయుఁగాదు, కొండఱ్ఱమును గాదు. ఈశాసనమూలపాఠమును పరిషత్పత్రిక ౧౩ సంపుటము ప్రథమసంచికలో నేను బ్రకటించినాఁడను. శాస్త్రులుగారు చూడవచ్చును.

(6) ఱకారోత్పత్తిని గుఱించి కర్ణాటశబ్దమణిదర్పణకారునిమతము ననువదించుటలో, నేను బొరపడి తప్పువ్రాసినా నని శాస్త్రులుగారు వ్రాసినారు. నేను వ్రాసినదానిలో "ఱకారస్థానమందు డకారమును" అనునది "డకారస్థానమందు ఱకారమును" అనుటకు అచ్చుతప్పు. ప్రక్రమమును బట్టియు వాదసందర్భమును బట్టియు నిది కేవలప్రమాదమని గ్రహింపఁదగి యుండినను శాస్త్రులుగా రట్లు గ్రహింపక యది నాయజ్ఞానముచేఁ గలిగిన దోషముగాఁ బరిగణించిరి. అట్లు పరిగణించుటచేత వారివాదమునకుఁగలిగినపుష్టియుఁగనఁబడదు.

(7) "దీనిబట్టి చూడ డకారమే కన్నడములో నొత్తిపలుకుటచే వింతయక్కరమైనట్లు తేలుచున్నది. కావునఁ దెలుఁగునందుఁ గల కోడి, ఏడు మున్నగునవియే మూలపదములు. అవి క్రమముగాఁ గొన్నినాళ్ళకు కోఱి, ఏఱు అను రూపములై యటుపిమ్మట కోళి, ఏళు మున్నగు రూపములు గన్నడమున నందినవి. తెలుఁగులో మొదటినుండియు మొదటిరూపమే నిల్చి యు

(9) చోడ, మేడమాంబ మొదలగు సంజ్ఞావాచకశబ్దములలోనున్నది డకారమా ళకారమా యని చర్చించుచు "కాన పంతులవారు పురుషాది నామములు గలశాసనముల లెక్కలోనికిఁ దీసికొనుటవలన విశేష మేమియును లేదు" అని శాస్త్రులుగారు వ్రాసినారు. సంజ్ఞావాచకములఁ దొలుతఁ జేర్కొనినది శాస్త్రులుగారే. దానికి నేను సమాధానము చెప్పవలసివచ్చినది.

(10) "ఇట్లే కొన్ని యనవసరవిమర్శనములఁ గూడ వారు కావించిరి. వానికి సమాధానము చెప్పుటకూడ నవసరముకాదు." అని శాస్త్రులుగా రొకచోట వ్రాసిరి. నేను చేసిన "యనవసరవిమర్శనము" లేవియో చెప్పఁబడక పోవుటచేత శాస్త్రులుగారు చేసినదోషారోపణము సరియగునో కాదో నిర్ణయించుట కవకాశము లేకున్నది.

అనవసరప్రసంగము లెవరుచేసినను తప్పే. సత్యనిర్ణయమే వాదము యొక్క ముఖ్యప్రయోజన మనినమ్మి వివాదాంశమునువదలి యప్రస్తుతప్రశంసల జోలికిఁ బోక, సభ్యరీతిని నడిపినచోఁ జర్చలు పండితసమ్మతము లగు ననియే నామతము.

సాముద్రిక శాస్త్రము

—:మల్లాది దక్షిణామూర్తిగారు :—

మనము సాముద్రికశాస్త్రమునుగూర్చి ముచ్చటించుటకు మున్ను సాముద్రికశాస్త్రముయొక్క యుత్పత్తినిగూర్చి నేర్చుకొనవలసి యున్నది. ఈ శాస్త్రము మిగులఁ బ్రాచీనమైనది. ఈశాస్త్రము జ్యోతిషశాస్త్రమున కాధారముగఁ బరఁగుచున్నది. ఈశాస్త్రము జ్యోతిషశాస్త్రమున కెట్లాధారమో నేను రచియించిన సాముద్రికశాస్త్రమునందు విపులముగ వ్రాసియున్నాఁడను. క్లుప్తముగా నే నిచ్చటఁ బండితమండలిలో నాగ్రంథములోనున్న కొన్ని భాగములను బ్రత్యేకముగ శ్లోకవ్యాసపూర్వకముగఁ జదువ నిశ్చయించుకొన్నాఁడను. సమస్తమైన గ్రహమండలములు తారకాశ్రేణులు మానవునిహస్తములోనే వెలుఁగొందుచుండ వానిని మనము గుర్తెఱుంగకయుండుట మన తూష్ణీంభావమును దెల్పుచున్నది. శాస్త్రాంశములనుగూర్చి విచారింతము.

శాశ్వతమైనసత్యమును గూర్చి ప్రబోధించునది- శాస్త్రము. భరతఖండ మట్టిశాస్త్రములకుం బుట్టిల్లు. సమస్తశాస్త్రములు హిందూదేశములో నభివృద్ధినొంది దేశక్షేమమునకుఁ దోడ్పడఁగల్గెను. భరతఖండ మనుకల్పవృక్షమునకు శాస్త్రములు కూఁకటివేళ్లు.ఎంతవఱకుఁ గూఁకటివేళ్ళకుఁ బోషణ యుండెనో యంతవఱకును వృక్షము తేజరిల్లినది. పోషణకారణములగు రాజపోషణయు, ప్రజాదరణయు నశించినతోడనే కల్పవృక్షము ఫలపత్రపుష్పవర్జితమై నిర్జీవముగ నుండెను. శాస్త్రము లెంతకాల మభివృద్ధ్యవస్థను బొందియుండునో, అంతకాలము దేశమునకు మోసము వాటిల్లదు. దేశౌన్నత్యమునకుఁ గారణమగుశాస్త్రాదరణ తొలఁగినతోడనే దేశము హైన్యస్థితిని బొందును. దేశము నుద్ధరించుట యనఁగా శాస్త్రముల నుద్ధరించుటయే.

భరతఖండము మహాఋషులకు మాతృసీమ. అరణ్యగర్భములలోనికిఁ జొచ్చి కందమూలాదులను భుజించుచు మనోనైర్మల్యమున కాకర మగు కొండసెలయేళ్ళ ప్రవాహధ్వనుల కలరుచు, బుద్ధి కాటపట్టైన ప్రకృతిసౌందర్యమును దిలకించుచు, ఏకాగ్రచిత్తములతో నుండి యేదియో యొక శాస్త్రమును దమ బుద్ధిశక్తిచేత వృద్ధిచేయుటకుఁ దమ యావచ్ఛక్తిని వినియోగించుచుండెడివారు.

అట్లు, అరణ్యప్రాంతములయందుఁ గాలమును గడపుచు శాస్త్రములను బెంపొందించినవారలలో మునిముఖ్యులు, భరతుఁడు, అంబరీషుఁడు, వసిష్ఠుఁడు, గౌతముఁడు, గర్గముని, పరాశరుఁడు మొదలుగాఁ గలవారు. వీరు సాముద్రికజ్యోతిష శాస్త్రములను రచించి లోకమునకు మహోపకారమును గావించిరి. శాస్త్రములు ఋషిభాగ్యములు-ఋషులు దేశోద్ధారకులు-వీరిమూలమున సర్వశాస్త్రములు నభివృద్ధి నొందినవి. కావుననే వీరు నారదనాడి, మార్కండేయనాడి, సుబ్రహ్మణ్యనాడి, మొదలైన నాడీగ్రంథములను రేఖాశాస్త్రముమీఁద నాధారపడునట్లు రచియించిరి. కావున నేఁడు జాతకములు లేనివారు హస్తములోనుండు రేఖలను గుర్తించి జాతకములను నిర్మించుచు నాడీగ్రంథములనుండి ఫలములను జదివి చెప్పుచున్నారు. దీనిని బట్టి చూడ సాముద్రికశాస్త్రము ప్రాచీనశాస్త్రమైన దనియుఁ జాతకశాస్త్రమున కాధారమనియుఁ దేలుచున్నది.

జ్యోతిషశాస్త్రములోఁ జేర్కొనఁబడిన **Longitudes, Latitudes** భాగలు నాడులు మొదలైన వన్నియు హస్తములోనే యున్నవి. నవగ్రహములను ద్వాదశభావములను హస్తములోఁ గాంచుచున్నాము. ఇటువంటి మంచి ప్రత్యక్షశాస్త్రమెట్లు నీచావస్థలోనికి వచ్చెనో విచారింపవలసి యున్నది.

ఈశాస్త్రము పతించుట కనేకకారణములు గలవు. అన్నిటిలోను మూఁడు ముఖ్యకారణము లీశాస్త్రము నకు గంటించినవి. అందుచేత నీశాస్త్రము నీచావస్థను బొందియున్నది. మనము ప్రస్తుత మాకారణములను విచారింతము.

భరతఖండములోఁ బుట్టి భరతవర్షమునఁ బెరిఁగి నివసించుచున్న ప్రతివ్యక్తికిని సాముద్రికశాస్త్రము దెలిసియుండును. సాముద్రికశాస్త్ర మన్నమాట వినినతోడనే మానవులు హస్తములోనున్న పురుష స్త్రీ రేఖలను విద్యారేఖను, కళత్రరేఖను, సంతానరేఖను, ధనరేఖను జూపింతురు. ఆరేఖ లున్నచోఁ బూర్ణఫలితములను జెప్పుచుందురు. కూలివాని హస్తములో ధనరేఖను జూపించుచు నీకేమియు భయములేదు పొమ్మని చెప్పుచుందురు. ఫలములు తప్పుచున్నచో రేఖలు మాఱుచుండు ననియు, కుత్తుక లోభాగమునను, దంతములపైనను, మర్మస్థానములయందును శ్రీమంతరేఖలు గాని శంఖచక్రములుగాని యుండు ననియుఁ జెప్పి దాటుచుందురు. హస్తములో జాతకమే తేలుచున్న

వ్వా డీమాటలు పాటిచేయుట తప్పఁగ దోఁచును. అందుచేఁ బండితమ్మన్యుల మూలమున నీశాస్త్రము నిగూఢరూపమును దాల్చినది.

ఇఁక రెండవకారణమును విచారించి చూతము. సంసారమునుండి విముక్తులై ఋషులయొద్ద శాస్త్రములనభ్యసించి యనుభవముల నార్జించునిమిత్తమై దేశాటన మొనర్చి తీర్థయాత్రలను జేయుచు, మార్గమధ్యములఁ బ్రజలహృదయములను దమ శాస్త్రజ్ఞానములచే రంజిల్లఁజేయుచుఁ గాలము గడుపుచుండినవారు పూర్వము కొందఱుండిరి. (వారే విరాగులు, బైరాగులని వ్యవహరింపఁబడుచున్నారు.) ఈయాచార మిప్పటికిని బ్రచారములోనే యున్నది. పూర్వపు భారతీయప్రజకు వీరనిన మిక్కిలి యాదరము. వీరింత ముఖ్యులుగ నుండుటకుఁ గారణమేమన:—అనుభవశాస్త్రములకుం బడికట్టగు దేశాటనము వీరికి లభ్య మగుచుండెడిది. ఇందుచేత వీరంత చక్కఁగ శాస్త్రములను గ్రహింపఁగల్గిరి. కాని రానురా నహంభావపూరితులుగను దురభ్యాసకులుగ నుండుటచేతను వీరు సహజబుద్ధిమంతులు కాకపోవుటచేతను శాస్త్రమును వృద్ధిచేయలేక, మహాఋషులచేఁ బెంపొందింపఁబడిన శాస్త్రములను మిగుల సూక్ష్మరూపములోనికిం దెచ్చిరి.

మూఁడవకారణమును గూడ విచారించిచూతము. ఋషులరణ్యములలో నుండుట యాచారముగదా. అటువంటి సమయములయందుఁ గొందఱాటవికులు వారలకు సేవఁజేయుచు వారి (ఋషుల) నుండి కొంత శాస్త్రజ్ఞానముం బడసిరి. ఈ తెగవారిలోఁ బ్రత్యేకముగ స్త్రీల మనస్సును రంజిల్లఁజేయు ముఖస్వరూప మొకటి గలదు. అది యెఱుకలది. అనఁగా నెఱుకలు గలది. ఎఱుకయనఁగా జ్ఞానము, తెలివి. భూతభవిష్యత్తులను సూచించు జ్ఞానము గలది గావున యెఱుకల దని వ్యవహరింపఁబడుచున్నది. కాని యెఱుకల కులమునందలిస్త్రీ కాకపోవచ్చును. సాముద్రికవేత్తలు గాని ఎఱుకలవాండ్రు గాని మానవస్వభావమును బూర్ణముగా నెఱింగినవారై యుండవలయును. కావున నీయట్టివారు యెఱుకగలవారు, సంస్కృతాభ్యాసకుల హృదయములను స..తము రంజింపఁజేయుజ్ఞానము వీరికి పూర్వము గలదు.

ప్రస్తుతపు టెఱుకలవారిని గూర్చి యొక క్షణము విచారింతము. యెఱుకగల దానికి మఱియొక పేరు గలదు. సోది చెప్పునది, కావున మనము సోదెమ్మ యందము. అమె యూరూరునకు వచ్చి యేవియో రెండుమాటలు

చెప్పి సఫలమనోరథులరాలై పోవుచుండును. ఈమెస్వరూపమును జూచినతోడనే స్త్రీలమన స్సుప్పొంగిపోవుచుండును. నేరుబియ్యము నొక యర్ధణాడబ్బులు నోడిలోఁబోసి సోదెను జెప్పుమందురు. స్త్రీల కేమియుఁ దోఁపనప్పు డీవిధముగఁ గాలయాపన చేయుదురు.

ఇఁక సోదెమ్మగారి మెలుకను గూర్చి విచారింతము. బుట్టలో బియ్యమును డబ్బులను వేసికొని ప్రారంభించును. ప్రార్థన సభినయించుచు, నిటునటుఁ జూచుచు; "కాలంటే కానని వాఁడమ్మ" చెవియంటే సోదరుఁడమ్మ" "దేవుఁడమ్మా నీపట్టున్నాఁడంటే" అని రెండువాక్యములను యుక్తాయుక్తముగ సోదెమ్మగారు పల్కుచుందురు. సోదెమ్మగారి పల్కులలో లోకమంతయు నున్నది. కాలు, (వస్తువులు) కానని వాఁడు, దొంగ, చెవి—వస్తువులు, సోదరుఁడు, దేవుఁడు, మొదలైనపదములు వారియనుమానము సూచించును. సోదెమ్మగారికంటెఁ దమ రే తమప్రాంతదొంగతనములను బయలుచేయుదురు. కాలంటే కానని వాఁడమ్మ, అన్నప్పుడు కాలిబొట్టన వ్రేలిమట్టెలు పోయినవి, కానని వాఁడు గనుక దొంగయెత్తుకొనిపోయినాఁడు. అని గ్రహింతురు. సోదెమ్మగారు వారియూహాల నాధారముగాఁ దీసికొని సోదెను బలవలచిలవలతోఁ బెంపుచేయును.

ఇట్లు సాముద్రిక శాస్త్రముయొక్క ప్రాముఖ్యత మెలుకలవారిస్వాధీనమై క్రమక్రమముగా సాంప్రదాయవిరుద్ధము గాఁబొచ్చెను. వీరాగులమూలమున నెలుకలవారిమూలమున బండితమ్మన్యులమూలమున నీశాస్త్ర మింతనీచావస్థను బొందినది.

ప్రస్తుతము సాముద్రిక శాస్త్రమున కాధార మగుహస్తమునుగూర్చియు దాని ప్రాముఖ్యతను గూర్చియు విచారింపవలసియున్నది.

హస్తమే మానవుని జీవితచారిత్రమున కాధారము. పరమేశుని సృష్టిలోనికెల్ల మానవునకే దైవము హస్తము నొసంగియున్నాఁడు. జీవరాసులలోనికెల్ల మానవునకే హస్తస్ఫూర్తి స్ఫుటముగ (Symmetrically proportioned) గూర్పఁబడియున్నది. లౌకికతార్కిక మోక్షపరమార్గజ్ఞానములకుం గారణమైన బొటనవ్రేలు (Thumb) మానవునకు బాగుగ నొసంగఁబడియున్నది. కావుననే Newton says "Thumb alone proves the existence of God" పూర్వదశే పుణ్యమతి నైరుతిపాపమసీషా తత్తురీయాతీతం భవతి" అనుఉపనిషద్వాక్యమువలన నీసంగతి స్పష్టమగుచున్నది.

జ్ఞానముగల జీవులకెల్లను హస్తము లుండియే తీరును. గ్రీసుశాస్త్రజ్ఞుఁడగు ప్లీని (Pliny) హస్తముగల ప్రతిజీవియు జ్ఞానముగలదినై యుండునని బోధించుచున్నాఁడు. మఱియొక సుప్రసిద్ధుఁడైన గ్రీసుశాస్త్రజ్ఞుఁ డగుఅరిస్టాటిల్ **(Aristotle)** ఈసందర్భమున జ్ఞానము గలజీవులకెల్లను హస్తముండునని యభిప్రాయపడుచున్నాఁడు. దీనినిబట్టి చూడ జ్ఞానమునకును హస్తమునకు నవినాభావసంబంధ మొకటి యేర్పడుచున్నది. హస్తభాగములలో బొటనవ్రేలు ముఖ్యము. ఈసంబంధ మిట్లుండ హిందువులకు వందనీయ మైనవేదము నరవానరకుంజరచిక్రోడములకు సాముద్రికశాస్త్రము వర్తించుచున్న దని ప్రభోధించుచున్నది.

మనము ప్రస్తుతము హస్తముయొక్క ప్రాముఖ్యతను జర్చింతము. అద్వైతమువలన బోధపడుసిద్ధాంతమునకు మానవునిహస్తమే సాక్షి. ప్రకృతి యంతయు మానవునిహస్తములోనే యున్నది. తన్నుఁ దాఁ దెలిసికొనవలెనను సిద్ధాంతిసూక్తికి హస్తమే సాక్షి. సర్వప్రపంచములు,నదులు,పర్వతములు, సర్వఖగోళసముచ్చయములు హస్తములోఁ బ్రకాశించుచున్నవి. హస్తమీశ్వరసృష్టికి దర్పణము. హస్తము జ్ఞానసూత్రములకుం దావు. హస్తమీశ్వరసంకల్పమున కద్వితీయ మయినది. వేదాంతశాస్త్రములయొక్క శక్తులను సూత్రములను హస్తము ప్రత్యక్షముగ స్థిరపఱచుచున్నది. సకలసృష్టిప్రాభవమునకును హస్తము కేంద్రస్థానము. **Consciousness mirrors in the universe. The outer world is reflected in man. He will be a perfect representation of the universe in which he moves.** కాని యీసూత్రము హస్తమునకు బాగుగ వర్తించుచుండును. మానవదేహములో హస్తము మాత్రమే ప్రకృతిని బ్రతిఫలింపఁ జేయుచున్నది. సృష్టివిలాస మంతయు హస్తములో బోధపడుటచే హస్తములో నుండు రేఖలు మాఱుచుండుననియు, నందుచే ఫలితములు నమ్మఁదగినవి కావనియు వచించుట యజ్ఞులసాహస మనియే నానమ్మకము. "హాత్మే దున్యా మౌజుదు హై" హాజిలుగారు సాముద్రికశాస్త్రమును గూర్చి గ్రంథములను అరబ్బీభాషలో వ్రాసినారు. కాని యీయనకుఁ బుట్టుమచ్చ (తిలి) శాస్త్రము అనఁగా ఎక్కువ అభిమానముగఁ బరిణమించినది. మనవారల యభిప్రాయము లిట్లుండఁ బాశ్చాత్యులయభిప్రాయమును విచారింతము.

Anaxagoras has said. ";This superiority of man is owing to his hands. Charles Bell says, we ought to define the hand as belonging exclusively to man, corresponding, in its sensibility and motion to this endowment of his mind. Sir Richard Owen గారిట్లభిప్రాయపడుచున్నారు. " In the hand every single bone is distinguishable from another; each digit has its peculiar character."

మన మిప్పుడు హస్తములోనున్న రేఖలనుగూర్చి విచారింపవలసి యున్నది. హస్తములో రేఖలు రెండువిధములుగ నుండును. స్థూలరేఖ లనియు సూక్ష్మరేఖ లనియు రెండుతరగతులుగ నున్నవి. మఱియు స్థూలరేఖలలో స్థిరరేఖల నస్థిరరేఖల గ్రహింపవలయును. వీనికే యింగ్లీషులో (Principal lines and chance lines) అని వాడుచున్నారు.

సమస్తాంగములకుఁ జెందుచున్న ప్రతినిధిరేఖలు హస్తమునఁ దేలుచుండును. హృదయరేఖ (Heart line) శిరోరేఖ (Head line) మొదలైన ప్రతిభాగమునకును బ్రతిరేఖయు హస్తములో నుండును. ఏ యంగమునకు హాని వాటిల్లిన నారేఖకుఁ గత్తెర లుండును. వీనినుండియే ద్వాదశభావములను గ్రహింపఁగలము. ఈ రేఖ లెన్నఁటికి మాఱవు. వీనికే స్థిరరేఖలనిపేరు. ఈ రేఖలలోఁ గొన్ని కొంతకాలము వఱకు నస్ఫుటముగనుండి యాఫల మనుభవించుకాలము వచ్చునరికి స్ఫుట పడుచుండును. ఇంతియే గాని నూతనముగ నెన్నఁటికిని బుట్టవు, మాఱవు. కాని బయలుపడు చుండును. ఇందుచేతనే రేఖలు పుట్టిన వని యెన్నఁటికి వచింపరు. ఈ రేఖలు స్ఫుటపడుటయు నస్పష్ట మగుటయుఁ గూడ తటస్థించును.

ఇఁక సూక్ష్మరేఖలనుగూర్చి చెప్పుకొందము. హస్తములో సన్నని దారములను బోలియుండునవి సూక్ష్మరేఖ లనఁబడును. మిక్కిలి చిన్నవగు రంధ్రములచే నీరేఖ లేర్పడినవి. చెమట సాధారణముగ నీచిన్న చిన్న బెజ్జములనుండియే వెలువడును. బాగుగఁ బరీక్షించినఁ జిన్నరేణువులయొక్క శ్రేణులు కాన్పించును. చిఱుపూనల సర్ధులమాదిరి ముద్దుగ గోచరించును. ఈ రేఖాపంక్తులు మానవుని హస్తములో నీశ్వరుని చిత్రలేఖననైపుణ్యమును జాటుటకో యనునట్లందమగు నావర్తములుగఁ దీర్పఁబడి రాజిల్లుచున్నవి. కమలముల కోమలతను వాని రంగును ధిక్కరించుచుండు మానవుని హస్త

ములో నల్లని నిసనిసలాడు రేఖలమధ్య గనుంగడుఁ జిన్నముత్యాల సరుల మాడ్కి సూక్ష్మరేఖలు గ్రహగోళగతులను జూపించుచున్నవి. ఈసన్నని గీతలయొక్క చాలు ననుసరించి వెంబడించిన ద్వాదశభాగములుగ విభాగింపఁబడిన వియత్తలమంతయుఁ దారామండలముల నన్నిటిని కక్ష్యాంతరముల నన్నిటిని, ఖగోళసముచ్చయము లన్నియుఁ జూడఁగల్గుదుము. బ్రహ్మాండవ్యాప్తమై నిశ్శబ్దముగ గాఢముగను నిద్రించుచున్న యాకాశమాత స్వరూప పరిమాణమంతయు మానవుని చిన్నిహస్తమున గోచరించుట విచిత్రము గదా ! మానవుని హస్తములో నుండు యీరేఖలద్వారా సమస్త జ్యోతులును వెలుఁగుచున్నవి. మహాతేజోరూపుఁడైనట్టియుఁ గాలస్వరూపుఁడైనట్టియుఁ, బరంధాముఁడు మానవుని హస్తములో దాగి నవగ్రహములద్వారా ప్రకాశించుచున్నాఁడు. "నతత్ర సూర్యోభాతి నచంద్ర తారకం నేమావిద్యుతో భాన్తి కుతోయమగ్నిః తమేవాభాన్తమనుభాతి సర్వం తస్యభాసాసర్వమిదంవిభాతి" యనునుపనిషద్రహస్య మీశాస్త్రసూత్రముగఁ బరఁగుచున్నది. పాశ్చాత్యులలో ముఖ్యుఁడగు Alan Leo పాశ్చాత్యసముద్రతీరమునుండి యిట్లెలుగెత్తి చాటుచున్నాఁడు. **Our visible sun is the shadow of the central sun acting as a concrete symbol of the eternal point from which emanates and around which it moves in a cycle of thousand years.**

మొదటిప్రభువు సర్వాధికారి. ఆసర్వరక్షకుఁడీజగమును గ్రహముల ద్వారా పరిపాలించుచున్నాఁడు. అప్రభువున కనుచరులు తొమ్మండుగురు కలరు. వారే నవగ్రహములు. **Revenue dept.** న కధిపతి గ్రహము **Mars** కుజుఁడు "భూకారకో కుజః" అని ప్రాగ్దేశశాస్త్రము. మతమున కధిపతిగ్రహము గురుఁడు. **Jupiter for religion.** ఇట్లే ప్రపంచమంతయుఁ గర్మాధీనమై కర్మవశవుచున్న నవగ్రహములకు స్వాధీనమై యున్నది. ఇన్ని గొప్ప సంగతులు హస్తమునుండి తెల్లమగుచుండ, హస్తములలో నుండుముడుతలకును, అదుదృష్టమునకు నేమిసంబంధ మని యాక్షేపించుచున్నారు. వానియదృష్టము వాని హస్తములో నున్నరేఖలే ; వానిగుణాతిశయములు వానిముఖమే. కర్మములో నెట్లుండునో యట్లే జరుగుచుండుననియు నీశాస్త్రముప్రకారము కా నేరదనియు వచించుచున్నారు. కర్మ కనుసారిణులు జ్యోతిషసాముద్రికాదిశాస్త్రములు. "జ్యోతిష సాముద్రికశాస్త్రములను నమ్మవలసినదే గాని, ఎవరును సరిగఁ జెప్పలేరు. అదిగాక చాలినంతశాస్త్రము లేదు" అని వచించుటచేత

నీశాస్త్రపటుత్వము పోవుచున్నది. కొందఱీశాస్త్రమున కాధారముగ గ్రంథములు లేవని యును, అందుచేత నీశాస్త్రము క్షీణించిన దనియు వచించుచున్నారు. గ్రంథములు లేకపోయినచో నీశ్వరునిచేత లిఖింపఁబడిన జీవచారిత్రాత్మక మైనగ్రంథము మానవునిహస్తమే గదా. ఈగ్రంథమును నన్వయించుట కేల శాంతమనస్కులై యానందచిత్తములతోఁ జదువుటకుఁ బ్రయత్నింపరు. హస్తమును బరీక్షించినకొలఁదియు, నూతనమార్గములు గోచరించుచుండును. నూతనపద్ధతులు పొడకట్టుచుండును. ఉపనిషద్రహస్యము లర్థమగుచుండును. అద్వైతసూత్రము లన్వయ మగుచుండును. దివ్యతేజస్సు హస్తమునఁ దరంగములుగ మాఱి యల్లకల్లోలము లేక శాంతముగఁ జలించుచు నొకతరంగములో మఱియొకతేజస్తరంగము లీనమగుచు నిర్మలానందమును వెదచల్లుచుండును. పూర్వు లఱచేతిలోనే గదా వైకుంఠమును జూచి యానందించిరి. ఇతరులకు వైకుంఠమును జూపించుచు నానందించిరి. అట్టిమహాఋషు లీశాస్త్రములకుఁ గావలసినంతసామగ్రి నిచ్చియేయుండిరి.

వరాహమిహిరుఁడు	గర్గమహాముని
పరాశరుఁడు	సీతాలలామ
గౌతముఁడు	పార్వతీసాముద్రికశాస్త్రము.
భరతమహాముని	సావిత్రీ ”

ప్రహ్లాదసాముద్రికము, రెంటాల వేంకటసుబ్బారావుగారిచే భాషాంతరీకరము. మహాఋషు లీశాస్త్రమును గూర్చి గ్రంథములను వ్రాసియున్నారు. నేను భరతసాముద్రికశాస్త్రమును భద్రాద్రిలోఁ జూచియుంటిని. తిరువాన్కూరులో సీతాలలామ యనెడి సాముద్రికశాస్త్రమును జదివియున్నాను. ఇఁక పాశ్చాత్యులగ్రంథములను గూర్చి ప్రసంగింతము. పాశ్చాత్యగ్రంథములే యిప్పుడు ప్రతివానిహస్తమును నలంకరించుచున్నవి. స్కాట్లాండు, జర్మనీ, అమెరికా, యింగ్లాండు, ఫ్రాన్సు గ్రీసు, అరబ్బీ, స్పెయినుదేశముల గ్రంథకర్తలను పేర్కొందును. **Aristotle, Lord Belham, Knowles, Dibrolis, Anaxagoras, Anaximander, Ali Husain of Persia, Pythogaras, Lilu, Chiero, Saint Husain, Crown, Ruskin Lawrence,** మొదలైన పాశ్చాత్యశాస్త్రప్రముఖులు గొప్ప గ్రంథములను రచించిరి. కాని యీగ్రంథములలో విషయపరిజ్ఞాన ముండదు. ప్రాగ్దేశశాస్త్రములు స్థిరపదార్థములను గూర్చి యెక్కువగాఁ జెప్పుచుండును. పాశ్చాత్యశాస్త్రము కృశించి

చలించుచు నశించుపదార్థసముదాయములనుగూర్చి చెప్పెను. కావుననే వారికిని మనకును జాలఁ దారతమ్యము లున్నవి. వారు హస్తములను జూచి నీ విన్నవసంవత్సరమున నిల్లు గట్టినావు. ఇన్నవసంవత్సరమున భూమి కొందువు. నీవు దత్తుఁడ వగుదు. మొదలైన ద్వాదశభావములను గూర్చి చెప్పలేరు. **You are fond of fame love of luxury** మొదలైనవానితో నిండియుండును. ఇవన్నియు దంపుడుమాటలే కాని స్వభావమును గ్రహింపఁగలుశక్తిని వీరి గ్రంథములు చాటుచుండును. రెండుపద్ధతుల నేకపద్ధతిలోనికి మార్చినచోఁ జక్కఁగ శాస్త్రమును వృద్ధిపఱుపవచ్చును.

ఎఱుకలవారిస్వాధీనమై బైరాగులపాలై పాడుపడినశాస్త్రమునుగూర్చి విచారింతము. ఏశాస్త్రముద్వారా మహాతేజోనిధి నిండువెలుంగున వెలుఁగొందుచున్నాఁడో, ఏశాస్త్రము మానవజీవితచారిత్రమున కాధారమో, ఏశాస్త్రము మూలఁబడి ముక్కుచున్నదో యట్టిశాస్త్రమును గూర్చిచర్చింపవలసియున్నది.

అలంకారప్రాచీనత.

—:మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు:—

మనుష్యజాతి యెంతప్రాచీన మయినదో కవనము కూడ నంతప్రాచీన మయినది. మనుష్యజాతివారి ప్రాచీనతమగ్రంథము లన్నియుఁ గవితామయ ములు. కవితానిబద్ధ మగుభాషలో నలంకారము లుండక మానవు. హిందువుల వేదము, ఉపనిషత్తులు, పురాణములు, ఇతిహాసములు, క్రైస్తవుల బైబిలు, పారశీకుల ఛందోవస్థానము (Zend Avesta) మహమ్మదీయుల ఖురాను మొదలగు ప్రాచీనగ్రంథము లత్యుత్కటసారస్వతావేశము గలమహాప్రతిభా శాలుల ముఖములనుండి నిరర్గళధారగా స్వయంప్రవృత్తము లైనకవితాస్రోతో రూపములు. వీనియం దచ్చటచ్చట నలంకారములు గానవచ్చుచున్నవి. ఇందుకు నిదర్శనముగా మనఋగ్వేదము, ఉపనిషత్తులు, పురాణములు మొదలగువానిని బరీక్షించినయెడల నిపుడు మన మెఱిఁగిన యలంకారము లన్నియుఁ గానరాకపోయినను ఉపమ, రూపకము, అతిశయోక్తి మొదలగు నల్పసంఖ్యాకము లైన యలంకారములు విరళముగాఁ గానవచ్చుచున్నవి. ఉపమ, రూపకము లేకుండ నేభాషయు వృద్ధినొందఁజాలదు. రూపకాలంకారము భాషాభివృద్ధికి ముఖ్యహేతు వని బహుగ్రంథకర్త యగు కారలైల్ (Carlyle) అను నాంగ్లేయగ్రంథకర్త వ్రాసియున్నాఁడు.

1 ఋగ్వేదమం దుపమాలంకారములు I–124–7. అభ్రాతేవ పుంస ఏతి ప్రతీచీ గర్తారుగివ సనయే ధనానామ్ । జాయేవ పత్య ఉశతీ సువాసా ఉషాహస్రేవ నిరిణీతే అప్సః.

టీక॥ సోదరులు లేనిస్త్రీ తండ్రి మొద లగువారికడ కెట్లు పోవునో మగఁడు లేనియాఁడుది తనకు రావలసినధనమును రాఁబట్టుకొనుటకు న్యాయస్థానమున కెట్లు పోవునో, కామము గలస్త్రీ వస్త్రాభరణాదులచే దేహము నలంకరించుకొని భర్తృసమీపమున కెట్లు చనునో హాసము దంతపంక్తి నెట్లు ప్రకాశింపఁజేయునో యట్లు సకలపదార్థములను బ్రకాశింపఁజేయు ఉషస్సు సూర్యునినివాసస్థాన మగునంతరిక్షమునకుఁ బోవుచున్నది.

ఇందు నాలు గుపమాలంకారము లున్నవి.

VII-33-8. సూర్యస్యేవ వక్షథో జ్యోతి రేషాం సముద్రస్యేవ మహిమా గభీరః । వాతస్యేవ ప్రజవో నాన్యే నస్తోమో వసిష్ఠా అన్వేతవే వః.

టీక॥ ఓవసిష్ఠులారా మీమహిమ సూర్యుని ప్రకాశమువంటిది. సముద్రమువలె గంభీరమైనది. వాయువువలెఁ బ్రకృష్టజవము గలది.

ఇందులో మూఁడుపమలు.

I-123-10. కన్యేవ తన్వాశాశదానా ఏషి దేవి దేవ మియక్షమాణమ్.

టీక॥ ఓఉషోదేవి కమనీయ యగుకన్యకవలె నీవును నీశరీరముచే స్పష్ట మగుచున్న దానవై యభిమతముల నొసంగు సూర్యునొద్దకుఁ బోవుచున్నావు.

దీనిలో నొక యుపమ.

IV-58-3. చత్వారిశృంగా త్రయో అస్యపాదా ద్వేశీర్షే సప్తహస్తా సో అస్య । త్రిధా బద్ధో వృషభో రోరవీతి మహో దేవో మర్త్యా నావివేశ॥

ఇందులో రూపకాతిశయోక్తి.

I-164-20. ద్వాసుపర్ణా సయుజాసఖాయా సమానం వృక్షం పరిషస్వజాతే । తయో రన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్తి అనశ్న న్నన్యో అభిచాకశీతి. (ఇది ముండకోపనిషత్తులోఁ దృతీయముండకమం దున్నది.)

టీక॥ శోభనము లైనఱెక్కలు గలవి, సంతతముఁ గలిసి యుండునవి పరస్పరమైత్రి గలవి యు నగు రెండుపక్షులు లొకచెట్టు నాశ్రయించియున్నవి. ఆరెండుపక్షులలో నొకటి రసవత్ఫలము నాస్వాదించుచున్నది. మఱియొక పక్షి యేమియుఁ దినకుండఁ బ్రకాశించుచున్నది. ఈశ్రుతిని జగన్నాథపండితుఁడు రసగంగాధరములో నలంకారప్రకరణమం దతిశయోక్త్యలంకారమున కుదాహరణముగా నిచ్చెను. విషయిణా విషయస్య నిగరణ మతిశయః, తస్యోక్తిః అతిశయోక్తిః, అని లక్షణముఁ జెప్పెను. ఇచట నుపమాన మగుపక్షులచే నుపమేయ మగుజీవాత్మ పరమాత్మలు- ఉపమాన మగువృక్షశబ్దముచే నుపమేయ మగుశరీరమును నిగీర్ణము లైనవి.

కఠోపనిషత్తు-3 వల్లీ-10-11.

ఇంద్రియేభ్యః పరాహ్యర్థా అర్థేభ్యశ్చ పరంమనః । మనసశ్చ పరా బుద్ధి బుద్ధే రాత్మా మహాన్పరః॥ మహతః పర మవ్యక్త మవ్యక్తా త్పురుషః పరః॥ పురుషా న్నపరం కించి త్సాకాష్ఠా సాపరాగతిః.

ఇచట "ఆత్మానం రథినం విద్ధి శరీరం రథమేవచ । బుద్ధిం తు సారథిం విద్ధి మనః ప్రగ్రహ మేవచ । ఇంద్రియాణి హయా నాహు ర్విషయాంస్తేషు గోచరాన్" అనుపై శ్రుతిలో నశ్వములుగా రూపితములైన యింద్రియములకంటె మార్గములుగాఁ జెప్పఁబడిన విషయములు వశపర్చుకొనుటయందు కష్టమైనవి. ఏలయనఁగా జితేంద్రియునిగూడ విషయసన్నిధియందు దునిగ్రహము లగునింద్రియములు లోభపెట్టి యాకర్షించును. విషయములకంటె మనస్సు వశపర్చుకొనుటయందు హెచ్చుకష్టము గలిగించును. ఎట్లన మనస్సు విషయములఁ గోరునదియై యుండఁగా విషయాసన్నిధానము మనఃప్రవృత్తి నడ్డలేదు. మనస్సు కంటె సారథిగా నిరూపింపఁబడిన బుద్ధిని వశపర్చుకొనుట మిక్కిలి కష్టము. బుద్ధికంటెఁ గర్తృత్వము గలవాఁ డగుటచేఁ బ్రధానుఁ డగునాత్మను వశపర్చుకొనుట మఱింతకష్టము. జీవుని సకల పురుషార్థసాధనమునకు శరీర మావశ్యకము గావున జీవుని వశపర్చుకొనుటకంటె శరీరమును వశపర్చుకొనుట కష్టతరము. అంతకంటె సర్వాంతరాత్మయగుపరమపురుషుని వశపర్చుకొనుట హెచ్చుకష్టము. ఇట్లుత్తరోత్తరముగా నొకదానికంటె మఱియొకటి వశపర్చుకొనుటయందుఁ గష్టమైన దని చెప్పఁబడినది. దీనికి సారాలంకార మని పేరు. "ఉత్తరోత్తర ముత్కర్షః సార ఇత్యభిధీయతే" అని లక్షణము. "విజ్ఞానసారథి ర్యస్తు మనః ప్రగ్రహవాన్నరః । సో౽ధ్వనః పారమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమంపదం॥ ప్రణవో ధను శ్శరో హ్యాత్మా బ్రహ్మ తల్లక్ష్య ముచ్యతే । అప్రమత్తేన వేద్ధవ్యం శరవ త్తన్మయోభవేత్ (ద్వి-ముం-ద్వి-ఖం-4) ఇత్యాదులయందు రూపకాలంకారము. "ఆసీనో దూరం వ్రజతి శయానో యాతి సర్వతః । క స్తం మదామదం దేవం మదన్యో జ్ఞాతు మర్హతి" (ప్రశ్న-ద్వి-అ) దీనియందు విరోధాభాసాలంకారము. (శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్తు-ప్ర-అ-4) త మేకనేమిం త్రివృతం షోడశాంతం శతార్ధారం వింశతి ప్రత్యరాభిః అష్టకైః షడ్భి ర్విశ్వరూపైకపాశం త్రిమార్గభేదం ద్వినిమిత్తైకమోహమ్) కారణావస్థ యనెడు నొకకమ్మి గలది.

సత్త్వరజస్తమస్సు లనెడుమూఁడుచుట్లతోఁ గూడినది, వికారరూపము లగు పంచభూతములు, ఏకాదశేంద్రియములను బదునాఱంచులు గలది, సాంఖ్యశాస్త్రోక్తము లగుపంచాశత్ప్రత్యయభేదము లనెడు రేకులు గలది, దశేంద్రియములు వానివిషయములు నను నిరువది పైపూఁటీలు గలది, అష్టకములతోఁ

కూడినది, నానారూప మగుకామ మనెడుత్రాడు గలది, పుణ్యపాపములు రెండును నిమిత్తముగాఁ గలమోహమును బుట్టించునది, మూఁడుమార్గములయందుఁ బోవునది యగుచక్రమువలె నున్న కారణబ్రహ్మను ధ్యానించుచున్నాము. ఇది సావయవరూపకము.

పైని జూపింపఁబడినట్లు వేదమందు, నుపనిషత్తులయందే గాక స్మృతులయందుఁగూడ విరళముగా నలంకారములు గానవచ్చుచున్నవి. "యానిశా సర్వభూతానాం తస్యాం జాగర్తి సంయమీ। యస్యాం జాగ్రతి భూతాని సానిశా పశ్యతో మునేః" అని భగవద్గీతాశ్లోకమును రసగంగాధరకారుఁ డతిశయోక్త్యలంకారమున కుదాహరణముగా నిచ్చెను. కవికర్మను గుఱించి శ్రుతియే యిట్లు చెప్పుచున్నది. "ఏకశ్శబ్దస్సుష్ఠు ప్రయుక్తస్స్వర్గే లోకే కామధుగ్భవతి" జాతివాచకము లనియుఁ గ్రియావాచకము లనియు, గుణవాచకము లనియు, యదృచ్ఛాశబ్దము లనియు నాలుగుతరగతులుగా విభజింపఁబడినశబ్దములను జక్కఁగాఁ దెలిసికొని బాగుగఁ బ్రయోగింపఁబడినయెడల నైహికాముష్మికఫలప్రదాయి యగును.

"రసోవైసః", రసగ్గ్ హ్యేవాయం లబ్ధ్వా నందీభవతి" ఇత్యాదిశ్రుతులచేఁ గావ్యజీవాతు వగురసముకూడ నుపదేశింపఁబడుచున్నది. అతిప్రాచీనమగువేదమం దీయలంకారము లిట్లు యాదృచ్ఛికముగాఁ జెప్పఁబడియున్నను వీనికి సరియైన లక్షణనిరూపణము వీనిలో నవాంతరభేదములు, వీనివర్గీకరణము (Classification) మొదలగునవి వేదమునకుఁ దరువాత నెంతోదీర్ఘకాలమున కేర్పడినవి. ఇట్లు కాలక్రమమునఁ గావ్యములు వానితో సంబంధించిన యలంకారములు భాషలోఁ బెరిఁగినకొలఁది మనుష్యులు కావ్యలక్షణములను, అలంకారలక్షణములను నిరూపించుటకుఁ దగిననిర్వచనములను రచింపఁ దొడఁగిరి. క్రీస్తుశకమునకు మున్నే యలంకారోత్పాదకబీజములు కొన్ని వాఙ్మయమం దున్నట్లు మనము రుజువు చేయఁగలము.

వ్యాకరణకర్త యగుపాణిని కూడ నొకకవియై యున్నట్లు గ్రంథనిదర్శనమువలనఁ గానవచ్చుచున్నది. ఔచిత్యవిచారచర్చాద్యనేకగ్రంథకర్త యగుక్షేమేంద్రుఁడు తాను రచించిన సువృత్తతిలక మను గ్రంథమందుఁ బాణినికి, ఉపజాతివృత్తరచనయం దసామాన్యప్రావీణ్యము గలదని చెప్పుచున్నాఁడు. "స్పృహణీయత్వచరితం పాణినే రుపజాతిభిః। చమత్కారైకసారాభి

రుద్యానస్యేవ జాతిభిః" రుద్రటుని కావ్యాలంకారమునకు వ్యాఖ్యానము వ్రాసిన నమిసాధు వను జైనపండితుఁ డొకఁడు పాణిని పాతాళవిజయ మనునొక మహాకావ్యమును రచించె నని చెప్పియున్నాఁడు. మహాకవులు కూడఁ బ్రామాదికముగాఁ దమకృతులయం దపశబ్దములను బ్రయోగింతు రనుసందర్భమం దిట్లు వ్రాసెను. "అపశబ్దనిరాసశ్చ యద్యపి వ్యుత్పత్తిద్వారేణైవ కృతస్తథాపి మహాకవీనా మప్యపశబ్దపాతదర్శనా త్తన్నిరాసాదరఖ్యాపనాయ పునరభియోగః। తథాహి పాణినేః పాతాళవిజయే మహాకావ్యే "సంధ్యావధూం గృహ్య కరేణ భాస్కరః", ఇత్యత్ర క్త్వో ల్యబాదేశః" మఱియొకచోట నీగ్రంథమందే "గతేఽర్ధరాత్రే పరిమందమందం గర్జంతి యత్ప్రావృషి కాలమేఘాః। అపశ్యతీ వత్సమి వేందుబింబం తచ్ఛర్వరీ గౌరివ హుంకరోతి" ఇచట "అపశ్యతీ" యనునది తప్పు. "అపశ్యంతీ" యని యుండవలెను. వల్లభదేవునిసుభాషితావళియందు శార్ఙ్గధరపద్ధతియందుఁ బాణిని రచించిన శ్లోకము లని కొన్ని యుదాహరింపఁబడినవి. "శుద్ధస్వభావా న్యపి సంహతాని నినాయ భేదం కుముదాని చంద్రః। అవాప్య వృద్ధిం మలినాంతరాత్మా జనోభవే త్కస్యగుణాయ వక్రః (సుభాషితావళి Bombay Edition-336 పే-196 శ్లో) ఉపోఢరాగేణ విలోలతారకం తథాగృహీతం శశినా నిశాముఖమ్। యథాసమస్తం తిమిరాంశుకం తయా పురోపి రాగా ద్గళితం నలక్షితమ్—సుభాషితావళి—336 పే—1969) వ్యంగ్యముచే ననుగత మగువాచ్యమే ప్రధానముగాఁ బ్రతీయమాన మగు నని చెప్పుట కానందవర్ధనాచార్యుఁడు పైశ్లోకమును ధ్వన్యాలోకమం దుదాహరించెను. "ఐంద్రం ధనుః పాండుపయోధరేణ శర ద్దధానా ర్ద్రనఖక్షతాభమ్। ప్రసాదయంతి సకలంక మిందుం తాపం రవే రభ్యధికం చకార" ఈశ్లోకమును వామనుఁ డలంకారసూత్రములో నాక్షేపాలంకారమున కుదాహరణముగా నిచ్చెను. అమరకోశవ్యాఖ్యానములో రాయమకుటుఁడు "పయః పృషంతిభి స్స్పృష్టా వాంతి వాతా శ్శనై శ్శనైః" అనుశ్లోకము నుదాహరించి యిది పాణినివ్రాసిన జాంబవతీవిజయములోని దని చెప్పెను. ఇందువలనఁ బాణిని మఱియొకకావ్యమునుగూడ వ్రాసినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. కాని పదునొకండవశతాబ్దియందుఁ బుట్టినయీనవీనగ్రంథకర్తలు ప్రాచీనతముఁ డగుపాణినిగుఱించి వ్రాసిన వ్రాఁతలయందు విశ్వాసము గలవారలై యుండుట కొంత సాహసకృత్య

మని నాయభిప్రాయము. వైయాకరణపాణినికంటెఁ గవిపాణిని భిన్నుఁ డనియే మనము నమ్మవలెను. వైయాకరణపాణినియే పాతాళవిజయ మనుకావ్యమును వ్రాసినవాఁడైనచో "గృహ్యా, అపశ్యతీ;" మొదలగు నపశబ్దములను బ్రయోగించునా? కావున వీరిద్దఱు నొక్కరు గానేరరు. అయినను నమ్మఁదగినప్రమాణము లభించువఱకు వీరుభయులు నొక్కటియే యని మన మొప్పకొనందము. ఏలయనఁగా నట్లు కానిచో నాప్తతములు విమర్శకులు నైననమిసాధుక్షేమేంద్రులు పూర్వోక్తకావ్యకర్తృత్వమును బాణిని కారోపింతురా? సదుక్తికర్ణామృతమును వ్రాసినరాజశేఖరుఁడు కూడ "స్వస్తి పాణినయే తస్మై యస్య రుద్రప్రసాదతః। ఆదౌ వ్యాకరణం కావ్య మను జాంబవతీజయమ్।" అనుశ్లోకమందుఁ బాణిని మహావైయాకరణియై వ్యాకరణమును రచించుటయే కాక మహాకవియై యుండి జాంబవతీవిజయ మనుకావ్యమును రచించె ననియుఁ జెప్పుచున్నాఁడు. "సుబంధౌ భక్తిర్నః క ఇహ రఘుకారే న రమతే। ధృతిర్దాక్షీపుత్రే హరతి హరిచంద్రోపి హృదయమ్, విశుద్ధోక్తి శ్శూరః ప్రకృతిమధురా భారవిగిర। స్తథా ప్యంతర్మోదం కమపి భవభూతిర్వితనుతే॥" అను సదుక్తికర్ణామృతశ్లోకములోఁ జెప్పఁబడిన "దాక్షీపుత్రశబ్దము" పాణినినే చెప్పును గావున దీనిచేఁ బూర్వోక్తాంశము కొంత బలపఱుపఁబడుచున్నది.

కాత్యాయనుని కాలమందుఁగాని యతనికాలముకంటె ముందు గాని యాఖ్యాయిక లని వ్యవహరింపఁబడు గద్యకావ్యవిశేషము లుండె నని రుజువు చేయుటకు, కాత్యాయనుని వార్త్తికములే తగినంతసాక్ష్య మిచ్చుచున్నవి. "అధికృత్య కృతేగ్రంథే" (4-3-87) అనుసూత్రముతో సంబంధించిన "లుబాఖ్యాయికాభ్యో బహుళమ్" అనువార్త్తికమువలన నీయంశము స్పష్టమగుచున్నది. వరరుచికాత్యాయను లొక్కటియే యని తెలుపుటకు ,,తస్యాహం వసుదత్తాయాం జాతః శ్రుతధరాభిధః కాత్యాయనో వరరుచి శ్చేత్యన్వర్థకృతాహ్వయః (1-2-15) అనుబృహత్కథామంజరీశ్లోకమే మనకుఁ బ్రమాణము. వరరుచి వ్రాసినశ్లోకము లనేకములుసుభాషితావళిలోఁ జూపింపఁబడినవి. రాజశేఖరుఁడు తాను వ్రాసిన సూక్తిముక్తావళిలో వరరుచి కంఠాభరణ మనునొకకావ్యమును రచించె నని చెప్పియున్నాఁడు. "యథార్థతా కథం నామ్ని మాభూ ద్వరరుచే రిహ। వ్యధత్త కంఠాభరణం యస్సదారోహ

ణప్రియః” పైనఁ జెప్పఁబడిన నిదర్శనములవలనఁ గ్రీస్తుశకమునకు మున్ను నాల్గవశతాబ్దమం దలంకారనిబద్ధము లైనకావ్యము లున్నట్లు నిశ్చయింపఁబడు చున్నది. క్రీస్తుశకమునకు ముందు రెండవశతకమువాఁడైన మహాభాష్యకారుని (పతంజలి) కాలమందుఁ బ్రజలకుఁ గవనమం దుత్సాహము మెండుగా నున్నట్లు కానవచ్చుచున్నది. పతంజలి, మహాభాష్యమందు “లుబాఖ్యాయికాభ్యో బహుళమ్” అను వార్తికమునకు వ్యాఖ్యానము వ్రాయుచు వాసవదత్తా, సుమనోత్తరా, భైమరథీ, అనుమూఁడాఖ్యాయికల నుదాహరించెను. “అధికృత్యకృతేగ్రంథే” ఇత్యత్ర ఆఖ్యాయికాభ్యో బహుళం లుబ్వక్తవ్యః” వాసవదత్తా, సుమనోత్తరా, నచ భవతి భైమరథీ-పతంజలిమహాభాష్యములో కంసవధ, బలిబంధము నను రెండుకావ్యములఁజెప్పెను. మహాభాష్యమందు పతంజలి తనకంటెఁ బ్రాచీనులైన కవులు వ్రాసినగ్రంథములనుండి వందల కొలఁది శ్లోకముల నుదాహరించెను.

పతంజలికిఁ దరువాతఁ జెప్పఁదగిన మహాకావ్యములు రామాయణము మహాభారతము. వీనిప్రణయనకాలనిర్ణయమును గుఱించి వాదివిప్రతిపత్తి బహుళముగా నున్న నివి క్రీస్తుశకప్రారంభమందు రచింపఁబడిన వని చెప్ప వచ్చును.

ఈ రెండుకావ్యములలోఁ గవితారామణీయకపరసీమ లై విలసిల్లు శ్లోకము లనేకము లున్నవి. ఆనందవర్ధనాచార్యుఁడు మొదలగు నాలంకారికులు రామాయణమహాభారతశ్లోకములను దమ యలంకారగ్రంథములయం దనేకస్థలముల నుదాహరించియున్నారు. రామాయణమం దతిరమ్య మయిన వర్ణనలు మెండుగా నున్నవి. కిష్కింధాకాండములో వర్షర్తుశరదృతువుల వర్ణనము, సుందరకాండలో, చంద్రవర్ణనము, యుద్ధకాండలో నాల్గవసర్గలో సముద్రవర్ణనము నతిమనోహరములై యున్నవి. “హసంత మివ ఫేనౌఘై ర్నృత్యంత మివ చోర్మిభిః। చంద్రోదయసముద్ధూతం ప్రతిచంద్రసమాకులమ్। పినష్టీవ తరంగాగ్రై స్సముద్రః ఫేనచందనమ్। తదాదాయకరై రిందు ర్లింపతీవ దిగంగనాః। ఈశ్లోకమును కువలయానందకారుఁ డుత్ప్రేక్షాలంకారమున కుదాహరణముగా నిచ్చెను. “హంసో యథారాజతే పంజరస్థ స్సింహోయథా మందర కందరస్థః। వీరో యథా గర్వితకుంజరస్థ శ్చంద్రో విబభ్రాజ తథాంబరస్థః। స్థితః కకుద్మానివ తీక్ష్ణశృంగో మహాచల శ్శ్వేత ఇవో

చ్చ శ్శృంగః। హస్తీవ జాంబూనదబద్ధశృంగో రరాజచంద్రః పరిపూర్ణశృంగః॥ శిలాతలం ప్రాప్య యథామృగేంద్రో మహారణం ప్రాప్య యథా గజేంద్రః। రాజ్యం సమాసాద్య యథానరేంద్ర స్తథా ప్రకాశో విరరాజ చంద్రః (సుందర-5 సర్గ) వాల్మీకికి రూపకాలంకారమందు మిక్కిలి ప్రీతి. రామాయణమం దంతట నీయలంకార మనేకశ్లోకములయందుఁ గానవచ్చుచున్నది. ఎట్లనఁగా :—వృతోహి బాహ్వాంతరభోగరాశి శ్చింతావిష స్సుస్మితతీక్ష్ణదంష్ట్రః। పంచాంగుళీ పంచశిరోతికాయ స్సీతామహాహి స్తవ కేన రాజన్ (యుద్ధకాం- 14-2.) మమచాపమయీం వీణాం శరకోణైః ప్రవాదితాం। జ్యాశబ్ద తుములాం ఘోరా మార్తభీతమహాస్వనామ్। నారాచతలసన్నాదాం తాం మమాహితవాహినీం। అవగాహ్య మహారంగం వాదయిష్యా మ్యహం రణే॥ ఇట్టి లోకోత్తరవర్ణనాలంకృత కవితామయములగు సీభారతరామాయణములే తరువాతఁ బుట్టిన కాళిదాసాది మహాకవుల కాదర్శకము లైనవి. "ఇతిహాసోత్తమా దస్మా జ్జాయంతే కవిబుద్ధయః। అస్య కావ్యస్య కవయో నసమర్థా విశేషణే। ఇదం కవివరై స్సర్వై రాఖ్యాన ముపజీవ్యతే" (భార-ఆది-ప) అని భారతమును గుఱించియు, "కావ్యం రామాయణం కృత్స్నం సీతాయా శ్చరితం మహత్। రసై శ్శృంగార కారుణ్య హాస్యవీర భయానకైః। రౌద్రాదిభిశ్చ సంయుక్తం కావ్య మేత దగాయతామ్॥ (బాల-4 సర్గ) అని రామాయణమును గుఱించియుఁ జెప్పఁబడియున్నది. దశరూపకకారుఁ డగుధనంజయుఁడు రామాయణము బృహత్కథ మొదలగు వానినుండి కథలను దీసికొని నాటకములను వ్రాయుఁడని కవుల కుపదేశించుచున్నాఁడు. "ఇత్యా ద్యశేష మిహ వస్తువిభేదజాతం రామాయణాది చ విభావ్య బృహత్కథాంచ। ఆసూత్రయే త్తదను నేతృరసానుగుణ్యా చ్చిత్రాం కథా ముచితచారువచః ప్రపంచైః (దశరూ-1 పరి- 61 శ్లో)

ఇట్లు క్రీస్తుశకమునకు ముందువెనుక శతాబ్దములయం దలంకారశాస్త్రమను నొకనూతనశాస్త్రము నేర్పాటుచేయుటకుఁ దగినంతకావ్యసామగ్రి వృద్ధినొందిన దని పూర్వోక్తాంశములవలన స్పష్ట మగుచున్నది. కావ్యలక్షణము, వాని నియమములు, వాని విధులు, అలంకారలక్షణము, వాని నియమములు మొదలగు వానిని బరిష్కరించి వ్రాయుట క్రీస్తుశకప్రారంభమందు మొదలయిన దని చెప్పవచ్చును. నూతనకావ్యరచన, యట్టికావ్యమునకు లక్షణమును జెప్పుసూత్రములు, ఏకకాలమందే బయలువెడలినవి.

మొట్టమొదట యాస్కుఁడు నిరుక్తమం దుపమ కిట్లు లక్షణముఁ జెప్పి యున్నాఁడు. అథాత ఉపమా, యదతత్, తత్సదృశ మితి గార్గ్య స్తదాసాం కర్మజ్యాయసా వా గుణేన ప్రఖ్యాతతమేన వా కనీయాంసం వా ప్రఖ్యాతంవా ఉపమిమీతే అథాపి కనీయసా జ్యాయాంసమ్ (నిరుక్తమ్- 3) ఇది కావ్యప్రకాశకారుఁ డగుమమ్మటభట్టు చెప్పిన "సాధర్మ్య ముపమాభేదే" అను లక్షణముతోఁ దుల్యముగా నున్నది. ఉపమానము సుప్రసిద్ధ మయినది గాను, గుణబాహుళ్యము గలది గా నుండవలయు నని సాధారణముగా నొకనియమము కలదు. ఉపమేయముకంటె నుపమానము తక్కువది యై యుండుట దోషము. యాస్కుఁడు "జ్యాయసా కనీయాంసమ్ (పెద్ద వస్తువుతోఁ జిన్న వస్తువును బోల్చుట) అని సామాన్యనియమమును జెప్పి వేదమం దుపమానముపమేయముకంటెఁ దఱచుగాఁ దక్కువది యై యుండు నని తెలుపుటకు ఋగ్వేదశ్రుతి నొకదాని నుదాహరించెను. "తనూ త్యజేవ తస్కరా వనర్గూ రశనాభి ర్దశభి రభ్యధీతామ్ ఇయంతే అగ్నే నవ్యసీ మనీషా యుక్ష్వా రథం నశుచయద్భి రంగైః (10-4-6) పాణిని" ఉపమితం వ్యాఘ్రాదిభి స్సామాన్యాప్రయోగే (2-1-56) ఉపమానాని సామాన్యవచనైః (2-1-55) అనుసూత్రములయం దుపమానోపమేయ సామాన్య ధర్మములను జెప్పెను. బాదరాయణుని వేదాంతసూత్రములయం దుపమ, రూపకము గానవచ్చుచున్నది. "అత ఏవ చోపమా సూర్యకాదివత్ " (3-2-18) పరబ్రహ్మము నానావిధస్థానములయం దున్నను, జలమం దున్నసూర్యునికివలె నాయాయి స్థానములయం దున్నదోషము లాతని కంటవు. అని సూత్రార్థము. అనుమానికమ ప్యేకేషా మితి చే న్న శరీరరూపకవిన్యస్తగృహీతే ర్దర్శయతిచ (1-4-1) ఈసూత్రమునకు విషయవాక్యమైన "ఆత్మానం రథినం విద్ధి శరీరం రథమేవ చ" అను నుపనిషద్వాక్యమం దాత్మను రథికునిగాను శరీరమును రథముగాను, బుద్ధిని సారథిగాను, మనస్సును బగ్గముగాను నిరూపించి యొక రూపకము చెప్పఁబడెను. భరతుఁడు నాట్యశాస్త్రమం దుపమ, రూపకము, దీపకము, యమకము నని నాలు గలంకారములనే చెప్పియున్నాఁడు. "ఉపమా రూపకం చైవ దీపకం యమకం తథా। కావ్యస్యైతే హ్యలంకారా శ్చత్వారః పరికీర్తితాః" (నాట్యశాస్త్రము 16-41) భరతముని క్రీస్తువెనుక పంచమశతకమువాఁ డని నిర్ణయింపఁబడినది. అశ్వఘోషుని బుద్ధచరిత్ర మలంకారభా

త్రనియమములు కొన్ని యేర్పడినతరువాత రచింపఁబడినట్లు కానవచ్చుచున్నది. ఏలయనఁగా ‟సర్గాంతే భిన్నవృత్తైశ్చ” అను మహాకావ్యలక్షణము ననుసరించి కవి ప్రతిసర్గాంతమందు భిన్నవృత్తముల నుంచుటయే కాక ‟హరి తురగతురంగవ త్తురంగః” ఇత్యా ద్యనుప్రాసములను దఱచు వాడుక చేసియున్నాఁడు. ఈయశ్వఘోషుఁడు యథాసంఖ్యాలంకారమందు మిక్కిలి యభిలాష గలవాఁడు. ఈతని బుద్ధచరిత్ర మయిదవశతాబ్దములో చైనాభాషలోను, ఏడవశతాబ్దమందు టిబెట్భాషలోను అనువదింపఁబడెను గావున నిది యయిదవశతాబ్దముకంటె ముందు వ్రాయఁబడినదినై యుండవలెను. సుబంధుఁడు వాసవదత్తలో శ్లేష, విరోధాభాస, ఉత్ప్రేక్ష మొదలగు నలంకారములను వ్రాసెను. ‟ప్రత్యక్షరశ్లేషమయప్రబంధవిన్యాసవైదగ్ధ్యవిధి నిఃబంధనమ్” అను శ్లోకముచే సుబంధుఁడు శ్లేషయందుఁ దన కతిప్రౌఢి గల దని వెల్లడించెను.

సుబంధునికాలమునకుఁ గొన్నియలంకార విశేషములు, వానిలక్షణములు, కావ్యలక్షణములు కొంతమట్టు కేర్పడినవి. ఇతఁడు సత్కావ్యలక్షణ మిది యని తనగ్రంథములో నిట్లు చెప్పెను. ‟సత్కావికావ్యలక్షణఇవా నాబద్ధతుహినపాతః దీర్ఘోచ్ఛ్వాసరచనాకులం, సుశ్లేషవక్త్రఘటనాపటు సత్కావ్యవిరచన మివ (పాదపూరణార్థమై వాడుకచేయఁబడు తు,హి మొదలగు నిపాతలు లేనిది, ఉచ్ఛ్వాసము లనఁబడు గ్రంథవిచ్ఛేదములు గలది శ్లేషతోఁ గూడిన వక్త్ర మనువృత్తవిశేషము గలది) శృంఖలాబంధము ఉత్కలిక మొదలగుశబ్దచిత్రము లీసుబంధునినాఁటి కేర్పాటైనట్లుగ, ఈతని గ్రంథమువలననే తేలుచున్నది. ‟శృంఖలాబంధో వర్ణగ్రథనాసు” అని చెప్పియున్నాఁడు. సుబంధుఁడు వాసవదత్తలో ముఖ్యముగా పరిసంఖ్య, విరోధాభాస, ఉత్ప్రేక్ష, శ్లేష మొదలగునలంకారములను జెప్పెను. ‟కవీనా మగళ ద్దర్పో నూనం వాసవదత్తయా। శక్త్యేవ పాండుపుత్రాణాం గతయా కర్ణగోచరమ్” అని యేడవశతాబ్దమువాఁ డైనబాణుఁడు తనహర్షచరిత్రోపోద్ఘాతయందు సుబంధుని గొనియాడియుండుటచే నీతఁ డాఱవశతాబ్దమం దుండె నని మన మూహింపవలెను. బాణుఁడు కాదంబరిలో నక్షరచ్యుతకము, మాత్రాచ్యుతకము, బిందుమతి, ప్రహేళిక మొదలగు వానిని జెప్పుటచే నీతనికాలమున కలంకారశాస్త్రము పూర్ణముగాఁ బెఱిఁగిన దని నిశ్చయింపవచ్చును.

మహాభారతమీమాంస.

—: చన్ల నారాయణశాస్త్రిగారు :—

(౧౫ సంపుటము ౪ సంచిక ౫౬ పుట శేషము.)

(౫) దుర్వాసుఁడు పాండవులను బీడించిన కథయుఁ దరువాతఁ జేసినదే. దానికి సౌతి మహాభారతమందు స్థాన మిచ్చెను. (అధ్యాయము 261). (6) యుద్ధసమయమున సేనానాయకుఁడు ముందే "నే నీయీకార్యములను జేయుదును" మఱియు "నే నీవిధముగాఁ జనిపోయెదను" అని చెప్పుట యాశ్చర్యకరముగా నున్నది. ఇదేప్రకారముగా యుద్ధమునందలి పరాక్రమముయొక్క వర్ణన యతిశయోక్తులచేతఁ జేయఁబడినది. ఉదాహరణము:—భీముఁడు ద్రోణుని రథము నేడుపర్యాయములు పైకెత్తి విసరివైచె ననుకల్పన పిదపఁ జేయఁబడినదని తెలియుచున్నది. అర్జునునియొక్క రథముగుఱించి చేసినకల్పనయు నిట్లే పిమ్మటఁ గావింపఁబడి యుండును. శ్రీకృష్ణుఁడు పార్థుని దివ్యరథమునుండి క్రిందికి దుమికినంతనే యది మండి భస్మమయ్యె నన్న పుక్కిటిపురాణము నిజముగాఁ జమత్కారముగ నున్నది. ఎందుచేత ననఁగా, శ్రీకృష్ణుఁడు ప్రతిదినము రథమునుండి క్రిందికి దిగుచునే యుండెను. చమత్కారయుక్తము లైన యిట్టికథలు మహాభారతమున ననేకము లున్నవి. ఈకథలన్నిటియందు మూలకథ లేవియో సౌతిసమయమునఁ గ్రొత్తగాఁ బ్రచలితము లైన కథ లేవియో యీవిషయము నిర్ణయించుట కష్టము.

(౩) జ్ఞానసంగ్రహము.

మహాభారతమునఁ బుక్కిటిపురాణముల నేవిధముగా సౌతి సంగ్రహించెనో, యావిధముగానే యతఁడు సర్వవిధము లైన జ్ఞానములనుగూడ నీగ్రంథమున సంగ్రహించెను. రాజనీతి, ధర్మశాస్త్రము, తత్త్వజ్ఞానము, భూగోళము, జ్యోతిషము, మున్నగా శాస్త్రవిషయములయొక్క సంగతుల నొకచోఁ గూర్చుటయు నతని యుద్దేశమై యుండె ననుటకు సందియము లేదు. ఉదాహరణము. భూగోలసంబంధమగు జ్ఞానము భారతవర్షమున భిన్నభిన్న దేశములయు పల్లె నదులయు జ్ఞానము భీష్మపర్వమునకు మొదట నీఁబడియెను. కౌరవులుఁ బాండవులును భూమికొఱకు యుద్ధము చేయునపుడు ధృతరాష్ట్రుఁడు సంజయుని "ఈభూమి యెంత పెద్దదియో, సమస్తభూలోక మెు

వంటిదో, నేను దెలిసికొనవలయు నని యున్నది" యని యడిగెను. నిజముగా నీ ప్రశ్నమే చమత్కారయుక్తముగా నున్నది. యుద్ధసంబంధమగువిషయములను జర్పింపక ధృతరాష్ట్రుఁ డేదో మఱియొక విషయమును దెలియఁగోరుట యిది యాశ్చర్యము కాదా? భూగోలసంబంధిజ్ఞాన మెచ్చటనో యిచ్చుట యావశ్యకమై యుండెను, కాఁబట్టి సౌతి దాని నిచ్చటఁ గలిపియున్నాఁడు. ఇందుఁ బూర్వాపరసంబంధమునకు విచ్ఛేదముకూడఁ గలిగెను. పండ్రెండవయధ్యాయమునకుఁ జివర ధృతరాష్ట్రుఁడును సంజయుఁడును బరస్పరము సంభాషించుచున్నారు; కాని, రాఁబోవునధ్యాయమునకు మొదటనే సంజయుఁడు యుద్ధభూమినుండి యాతురతతో వచ్చి భీష్ముని మరణవృత్తాంతమును వినిపించుచున్నాఁడు. కాని సంజయుఁడు యుద్ధభూమియొద్దకు నెపుడు వెళ్ళియుండెనో దీని జాడ యగపడదు. రెండవ యుదాహరణము సభాపర్వములోని "కచ్చిత్" అధ్యాయమునం దున్నది. యుధిష్ఠిరుఁడు సభయందుఁ గూర్చుండఁగా నచ్చటికి నారదఋషి వచ్చి రాజ్యమునందలి యేర్పాటులఁగూర్చి యతనిఁ గొన్ని ప్రశ్న లడిగెను; ఎట్లనఁగా—"నీవు నీసైనికులకు సమయము మించకుండ జీతము లిచ్చుచున్నావా, లేదా? ప్రతిదినము ప్రొద్దుట లేచి రాజ్యముయొక్క యాయవ్యయములు పరీక్షించుచున్నావా, లేదా?" ఈ ప్రశ్నలన్నిటివలన నారదుఁడు యుధిష్ఠిరుని బరీక్షించుచున్నాఁ డనునట్లు తెలియుచున్నది. ఈయధ్యాయమందు నుత్తమమైన రాజ్యముయొక్క ప్రబంధము బందోబస్తునుగూర్చిన నియమముల నన్నిటిని మిగుల మర్మములఁ దెలిసి యొకచోటఁ జేర్చియుండెను. ఇదేవిధముగా జ్యోతిషసంబంధులగు విషయములను వనపర్వమునందు శాంతిపర్వమునందును జెప్పియున్నాఁడు. అక్కడ నీవిషయము లన్నిటికి నేదో విశేషమైన యావశ్యకతయుండెనని చెప్ప వలనుపడదు. భీముఁడును హనుమానుఁడును గలిసికొనినపుడు, భీముఁడు నాలుగుయుగములకు సంబంధించిన విషయము లడుగఁగా హనుమంతుఁడు వానిని వర్ణించెను. సాంఖ్యయోగతత్త్వజ్ఞానములలోని యభిప్రాయముల వర్ణన ప్రతిచోటను విశేషముగా శాంతిపర్వమున, సవిస్తరముగా మాటిమాటికిఁ జేయఁబడెను. వక్తృత్వశాస్త్ర (Rhetoric) సంబంధులగు కొన్నితత్త్వములను సులభాజనకసంవాదమునఁ జెప్పెను. అవి నిజముగా మనోరంజకము లై యున్నవి. న్యాయశాస్త్రములోని కొన్ని నియమములు కూడ నీసంవాదమువల్లనే నిష్ప

న్నము లగుచున్నవి. సారాంశము, సౌతి తన గ్రంథమందు ననేక శాస్త్రవిషయకములైన సంగతుల నొకచోటఁ జేర్పుటకుఁ బ్రయత్నము చేసెను.

(4) ధర్మమును, నీతిని శిక్షించుట.

సౌతి మహాభారతమున సనాతన ధర్మమును సంపూర్ణముగాఁ బ్రకటించుటకు యత్నించెను. మునుపు చెప్పిన కారణముచేతనే మహాభారత మొక ధర్మశాస్త్రము లేక స్మృతి యనియె యెంచవలసి యున్నది. ఇందు సనాతన ధర్మము నందలి ముఖ్యసత్యములు చెప్పఁబడినవి. ఈతత్త్వములు విస్తారముగా విశేషించి యనుశాసనపర్వమందును శాంతిపర్వ మందును దిలకింపఁ బడుచున్నవి. అన్యస్థానములయందును వీనిచర్చ చేయఁబడి యున్నది. ఉదాహరణార్థము, ఆదిపర్వములోని యుత్తరయయాత్యాఖ్యానమును (అధ్యాయము 86-93) తరువాత సౌతి కలిపియున్నాఁడు. ఇందలి శ్లోకములు పెద్దవృత్తములై యున్నవి. ఆఖ్యాన మంతయును ముఖ్యకథతో సంబంధించి లేదు. కాని యిందు సనాతనధర్మతత్త్వములయొక్క వర్ణన సంక్షేపముగా మర్మజ్ఞతతోఁ జేయఁబడి యున్నది; కనుక నీయాఖ్యాన మభ్యసింపఁ దగియున్నది. నీతితత్త్వములు కూడ స్థానమున స్థానమునఁ దెలుపఁబడినవి. దీనికి విదురనీతి యుదాహరణము. ఉద్యోగపర్వము (అధ్యా. 32-39) నందు విదురునిసంభాషణము కలదు. అది పూర్వాపరకథలతో విశేషముగా సంబంధము కలిగి యుండలేదు. అయినను విదురనీతి యున్నయధ్యాయములు మర్మముల నెఱింగించు నవిగను వ్యవహారచాతుర్యముతో నిండినవిగను నున్నవి. సారాంశము ధర్మము, నీతియు నీగ్రంథమున సారెసారెకు ననేకస్థానములయందు నుపదేశింపఁబడినది; కాబట్టి యాగ్రంథమునకు నపూర్వమాహాత్మ్యము ప్రాప్తించెను.

(౫) కవిత్వము.

మహాభారతము కేవల మితిహాసము, ధర్మగ్రంథము మాత్రము కాదు. ఇఁక నేమంటే అయ్యది యొకానొక యుత్తమమహాకావ్యము కూడ నగుచున్నది. అందఱు సంస్కృతకవులును వ్యాసమహర్షికి నాదికవి యగువాల్మీకితో సమాన మైనస్థానము నిచ్చియుండుట ప్రసిద్ధమై యున్నది. వ్యాసమహర్షి యొక్క మూలభారతమునందలి రసమయమైన కవిత్వముచేతఁ బ్రేరితుఁడై సౌతియుఁ దనకావ్యకరణశక్తిని బ్రకటించుటకు ననేకము లైనమంచి మంచి

ప్రసంగములను గావించెను. సృష్టివర్ణన, యుద్ధవర్ణన, శోకప్రసంగము నీ మూఁడే కవికి గలస్ఫూర్తిని బ్రదర్శించుటకుఁ బ్రధానవిషయములుగానున్నవి. సౌతి మహాభారతమున యుద్ధవర్ణనలను జాల హెచ్చుచేసెను; ఇంతియే కాదు; అప్పు డప్పు డీవర్ణనలవలనఁ బాఠకులమనసు విసుగుచున్నది. సృష్టిసౌందర్య వర్ణనఁగూడ సౌతి ప్రతిస్థలమునఁ జాలఁ బెంపుచేసెను. విశేషముగా వనపర్వమునఁ జేయఁబడిన హిమాలయపర్వత దృశ్యములయొక్క వర్ణనయు, గంధమాదనపర్వతముయొక్క వర్ణనయు స్మరింపఁదగియున్నవి. శోకవర్ణనయందు స్త్రీపర్వము ప్రాయికముగా నంతయు సౌతి దై యుండవలయును. ఇచ్చటఁ గవి దివ్యదృష్టిప్రాప్తిచేత గాంధారి భారతయుద్ధముయొక్క సమస్తభూమిని జూడఁగలిగిన దనియు, సమరభూమియందు సమసిన వీరులయొక్క స్త్రీలు తమతమ భర్తలయొక్క శవములను నొడిలోఁ బెట్టుకొని శోకించుచున్నారనియు వర్ణించియున్నాఁడు. ఈచమత్కారిక మైనవర్ణన మహాకవికి శోభావహము కాదు. గాంధారీముఖమున నిట్టిశోకవర్ణనఁ గావించుట యయోగ్యముగా నగపడుచున్నది. పదునెనిమిదిదినములదాఁక యుద్ధము జరిగినమీఁద జిందరవందరగాఁ బడియున్న వీరులశవములు గుర్తింపఁబడఁగల్గుటయు సంభవము కానేరదు. భారతయుద్ధభూమి యేదో సాధారణమైన యుద్ధభూమివలె గాక చాలకోసులదూరమువఱకు వ్యాపించి యుండె ననువిషయముమీఁద ధ్యాన ముంచితిమేని యపుడు, ఈదృశ్య మంతయు నసంభవ మని చెప్పవలసియున్నది. యుద్ధభూమికి స్త్రీలు చనుటయు ననుచితముగా నగపడుచున్నది. కావ్యాలంకారగ్రంథమున నుదాహరణముకై యీయఁబడిన "అయం సరశనోత్కర్షీ" యను ప్రసిద్ధశ్లోకముకూడ నీస్త్రీపర్వమందుఁ గలదు. ఇది యాధునికకవులయొక్క యశ్లీలవర్ణనకు నమూనా. ఈశ్లోకము సౌతిదే యగునని స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది. అది మహాకవి యగువ్యాసునిది కాఁజాలదు. యుద్ధభూమియందుఁ బడియుండుటచేత హింస్రములైన పశువులును బక్షులుఁ గీఁకి యస్తవ్యస్తము చేసిన వీరులశరీరములు సుందరములు వర్ణనీయములు నెట్లు కాఁగలుగును? అప్పటికి నాలుగైదు దినములకు మునుపే యుద్ధమునఁ బాలవీరుఁ డగునభిమన్యుని యవసరము కలిగెను. అట్టిచో నతనిముఖము మనోహరమును బ్రఫుల్లమునై యెట్లు కానిపింపఁగలదు? అతనిబాలస్త్రీ యతనిముఖము నెట్లు ముద్దుపెట్టుకొనఁగలుగును? సారాంశము- ఈ స్త్రీపర్వమం

తయు సౌతి క్రొత్తగా రచించెను. ఇది యనేకములైన యప్రయోజకపు దృశ్యములతోడను నట్టికల్పనలతోడను నిండియున్నది. అయినను గవిత్వదృష్టిఁ బట్టి యది యేమాత్రముఁ గొంచెపుఁదరగతిలోనిది కాదు. సౌతియొక్క కవిత్వశక్తి యాలోచింపఁగా వ్యాసునిశక్తికి సమానము కాకపోవచ్చును. అయిన నయ్యది చాల గొప్ప తరగతిలోనిది యై యున్నది. ఈవిషయము విరాటపర్వమున నున్న యనేక మనోహరవర్ణనలచేత సిద్ధమగుచున్నది. కాని యీపర్వమందువలెనే మనుష్యస్వభావముఁబట్టి చూచినయెడల నచ్చటిదృశ్యములుకూడ నసంభవములుగాఁ దోఁచుచున్నవి. ఉదాహరణార్థము, ఉత్తరుఁ డొకపిఱికి యగుపిల్లకాయగా నుండెను; వాఁడు పరుగెత్తినప్పు డర్జునుఁడు వాని జుట్టుపట్టుకొని వానిని వెనుకకుఁ దీసికొనివచ్చెను; కాని యాపిల్లవాఁడే పిదప నొకమహాఘనుఁడైన కవి యగుటయుఁ బంచపాండవుల ధనుస్సులను మిక్కిలి చిత్తాకర్షకముగ వర్ణించుటయుఁ జిత్రముగా నున్నవి. ఈ వర్ణనయందుఁ గొన్ని కూటశ్లోకములు నయితే మున్నవి, యనుఁవిషయముమీఁద నేకాగ్రతతో మనస్సు నుంచి యాలోచించినచో నిదంతయు సౌతియొక్క రచనయే యని స్పష్టముగాఁ జెప్పకతప్పదు. కూటశ్లోకములరచన నిజముగా నెవరు చేసియుందు రనుప్రశ్న యిచ్చట విచారింపఁదగియున్నది. సాధారణముగా నత్యుత్తమకవి కేవలము శబ్దాలంకారములతోఁ దనకావ్యము నలంకరించుటకుఁ బ్రవర్తింపఁ డనువిషయమునందు ధ్యానముంచెదమేని, ఈకూటశ్లోకములు సౌతివే యగునని నుడువకమానము. వ్యాసుని మూలభారతము దప్పుడప్పుడు శబ్దచమత్కృతి యగుపడుట బొత్తిగా నసంభవము కాదు ; కాని దీనిపరిమాణ మేమియు నధికము కానేరదు. కర్ణపర్వముయొక్క 90వ యధ్యాయమునకుఁ జివర నొక్కశార్దూలవిక్రీడితశ్లోకమున్నది. అందు 'గో' శబ్దమును భిన్నభిన్నార్థములయందు మాటికి మాటికి నుపయోగించి యది కూటశ్లోకముగాఁ జేయఁబడెను. ఇది సౌతికికూడఁ గాఁబోదు. శబ్దచిత్రకావ్యమును రచించు మఱియొకకవి యెవరో యీశ్లోకమును దరువాత నిచ్చటఁ దూర్చియున్నాఁడు. ఆలోచింపఁగాఁ గూటశ్లోకములయొక్క 8800 సంఖ్య గర్వోక్తులతోడను నతిశయోక్తులతోడను గూడినదిగాఁ బొడకట్టుచున్నది. అయినను మహాభారతమునందు నిట్టిశ్లోకములకుఁ గొంచెమును గొఱంతలేదు. దీనికిఁ గొంచెముగా నంచనా క్రింది వివేచనచేత వేయఁబడఁగలదు.

మహాభారతమునం దక్కడక్కడ, మిక్కిలి గూఢమైన యర్థముకలవి లేక సరలమైనరీతిని దెలియరాని యర్థము గలవి యుంతే కాక భ్రామకమైన మఱియొకయర్థమును బుట్టించునట్టి యేకార్థకశబ్దప్రయోగములు కలవు, దీని వలన యథార్థమగు జ్ఞానము నెడల నాటంకము కలుగుచున్నది. శాంతిపర్వమును జూచునపుడు కొద్దియధ్యాయములయం దిట్టిశ్లోకము లగపడును. అవి క్రింద నీయఁబడును. ధ్యానపూర్వకముగాఁ జదివెడువారికి దీనివల్లఁ గొంత లాభము కలుగును.

1. చతుర్థోపనిషద్ధర్మః సాధారణ ఇతి స్మృతిః। సంసిద్ధైః స్సాధ్యతే నిత్యం బ్రాహ్మణై ర్నియతాత్మభిః॥ (శాంతి.అ. 170, 30)

2. శ్వేతానాం యతినాంచాహ ఏకాంతగతి మవ్యయం(శాం,అ,349)

3. సేవాశ్రితేనమనసా వృత్తిహీనస్య శస్యతే।ద్విజాతిహస్తాన్నిర్వృత్తా నతు తుల్యా త్పరస్పరాత్॥ (శాం. అ. 291)

4. యః సహస్రాణ్యనేకాని పుంసా మావృత్య దుర్దృశః। తిష్ఠత్యేకః సముద్రాంతే సమే గోప్తాస్తు నిత్యశః॥ (శాం. అ. 284)

5. గృహస్థానాంతు సర్వేషాం వినాశ మభికాంక్షతాం। నిధనంశోభనం తాత పులినేషు క్రియావతాం॥ (శాం. అ. 297)

6. మాతా పుత్రః పితా భ్రాతా భార్యా మిత్రం జనస్తథా। అష్టాపద పదస్థానే దక్షముద్రేవ లక్ష్యతే॥ (శాం. అ. 278)

ఈప్రకారముగా సంకను వేఱువేఱు స్థానములయందు ననేక శ్లోకములను జూపవచ్చును. ఇవి గాక, యనేకాఖ్యానములందుఁ బూర్ణశ్లోకములే కూటములుగా నున్నవి. ఉదాహరణార్థము సనత్సుజాతాఖ్యానము చూడఁదగియున్నది. అచ్చటచ్చటఁ బాఠకులను సందివడఁజేయునట్టి యేకార్థకములైన విలక్షణనామములుకూడఁ దటస్థించుచున్నవి; ఏవిధముగా ననఁగా—ఆశ్రమవాసిపర్వమందు "ఇయం స్వసా రాజచమూపతే శ్చ" అను శ్లోక మున్నది. అనేక స్థానములయందు జ్యోతిషవిషయమునను మఱియు సంకములవిషయమునను నేయుల్లేఖములు కలవో వానియందుఁ గొంచెమో గొప్పయో కూట మవశ్యముగా నుండును. దానిఁ దెలిసికొనుటకుఁ బ్రయత్నించుట యప్పుడప్పుడు వ్యర్థ మగుచున్నది. మహాభారతమునఁ గూటములు లేక గూఢార్థశ్లోక

ములు హెచ్చుగా నున్నవనుటయే మనయంచనా. ఇంచుమించు ప్రతియధ్యాయమున నిట్టిస్థానము లగపడుచున్నవి. అక్కడక్కడ నిట్టిస్థానములసంఖ్య చాల నధికముగానే యున్నది. మహాభారతమున మొత్త మధ్యాయముల సంఖ్య యించుమించుగా 2000 అగుచున్నది ; ఇట్టియవస్థయందుఁ గూటశ్లోకముల సంఖ్య చాలవే లుండవచ్చును * అగుఁగాక ! ఈకావ్యచమత్కృతి మూలమున వ్యాసునిదే నై యుండుట యు దానిని సౌతి తన చాతుర్యముచేత మిక్కిలి యధికముగా వృద్ధి చేసియుండుటయుఁ గూడ సంభవ మగుచున్నది. దీనిఁబట్టి మనము చెప్పవలసియున్నది సౌతి యెవఁడో యొక చిన్నతరగతిలోని సామాన్యకవి కాఁడనియే.

* కూటశ్లోకములకుఁ గూటశబ్దములకు మఱికొన్ని యుదాహరణము లీయవచ్చును, ఎట్లనగా :—

(1) యత్ర సాబదరీరమ్యా హ్రదో వైహాయస స్తథా॥ (శాంతి. 127. 3)
వైహాయసః (మందాకిన్యాః) హ్రదః

(2) నశంఖలిఖితాం వృత్తిం శక్య మాస్థాయ జీవితుం॥ (శాంతి, 130-29)
శంఖే లలాటాస్థ్ని.

(3) నాసతో విద్యతేరాజ్ఞః సహ్యరణ్యేషుగోపితః॥ (శాంతి135-26)

(4) పారావత కులింగాక్షాః పర్వేశూరాః ప్రమాథినః॥ (శాంతి, 101-7)
కులింగోభూమి కూష్మాండే మతంగజభుజంగయోః । ని॥కులింగః సర్పః

(5) విరమే చ్ఛుష్కవైరేభ్యః కంఠాయాసంచవర్జయేత్॥ (శాంతి, 103-10)
కంఠాయాసం ముఖరత్వం.

(6) తైక్ష్ణ్యం జిహ్మత్వ మాదాల్భ్యం సత్యమార్జవమేవచ॥ (శాం, 120-5)
ఆదాల్భ్యం అభయం.

(7) శ్లక్ష్ణాక్షరతనుః శ్రీమాన్భవే చ్ఛాస్త్రవిశారదః॥ (శాంతి,120-7)

(8) లోకేచాయవ్యయౌ దృష్ట్వా బృహద్వృక్షమివాస్రవత్॥(శాంతి,120-9)

(9) శాంతిపర్వమునందు 120 వ యధ్యాయమంతయుఁ గూటశ్లోకములతో నిండియున్నది.

(10) కావ్యాని వదతాం తేషాం సంయచ్ఛామి వదామిచ॥ (శాంతి124-34)
కావ్యాని శుకప్రోక్తాని నీతిశాస్త్రాణి.

(11) న తస్య సహజాతస్య సప్తమీం నవమీం దశాం। ప్రాప్నువంతి తతః పంచ న భవంతి గతాయుషః॥ (శాంతి, 331-28)

(12) త్యజ ధర్మమధర్మంచ ఉభే సత్యానృతే త్యజ। ఉభే సత్యానృతే త్యక్త్వా యేన త్యజసి తం త్యజ॥ (శాంతి. 329-40)

(13) విచార్య ఖలు పశ్యామి తత్సుఖం యత్ర నిర్వృతిః॥ (శాంతి, 111-32) సుఖం స్వర్గః॥

(14) మనుష్యశాలావృకమప్రశాంతం జనాపవాదే సతతం నివిష్టం॥ (శాంతి, 114-17) మనుష్యశాలావృకం మనుష్యేషు శ్వా.

(15) అధ్వానం సోతిచక్రామ ఖచరః ఖేచరన్నివ॥ (శాంతి, 325-16)

కవిత్వప్రదర్శనమునకు భిన్నభిన్నప్రసంగములను సమావేశపఱిచి సౌతి స్థానమునస్థానమున మహాభారతమును విస్తరించె ననుటకు సంశయము లేదు. స్త్రీపర్వమునందును విరాటపర్వమునందును నీవిషయము స్పష్టముగా నగపడుచున్నది. ఇతరపర్వములందును, విశేషించి యుద్ధపర్వమున, నీవిధముగా మిళితము చేయఁబడిన ప్రసంగములకు లోప మేమియును లేదు. సారాంశ మేమనఁగా, (1) ధర్మమతముల యైక్యము, (2) కథాసంగ్రహము, (3) జ్ఞానసంగ్రహము, (4) ధర్మము, అర్థ నీతి, వీని నుద్దేశించి సౌతి భారతమం దనేకనవీనప్రసంగములను గలిపి దానికిఁ జాల మంచిస్వరూపము నిచ్చి సనాతనధర్మముయొక్క సంరక్షణమునకును దార్ఢ్యమునకు నత్యంతము ప్రశంసనీయమైన ప్రయత్నము చేసెను. కవిత్వప్రసంగముల సాహాయ్యమునం జేసి సౌతి యీగ్రంథమును సర్వోత్తమమైన కావ్యముగా నిర్మించెను. కాని, దీనికిఁ దోడ్తోడనే సౌతి యిటువంటి యుపాఖ్యానములను జేర్చి గ్రంథము విరివి యగునట్లు చేయుటవలన మహాభారతమునకుఁ గొన్నివిషయములలో రమణీయస్వరూపము ప్రాప్తము కాలే దని కూడ నంగీకరింపవలసివచ్చుచున్నది. ఇంతియే కాక కొన్ని యంశములయందు దాని కప్రాధాన్యము కూడఁ బ్రాప్తించినది. కనుక నముఖ్యతను బొడమించునట్టి విషయములనుగూడ విచారించుట యావశ్యకమై యున్నది.

(6) పునరుక్తి.

అనేకప్రసంగముల పునరుక్తివలన గ్రంథము విస్తరిల్లినది. ఏదే నొక విషయమును జనులకుఁ బలుమాఱు తెలుపుటకై చెప్పుడు దానియొక్క

పునరుక్తి చేయఁబడునో, యపు డది ప్రశంసనీయమగుచున్నది. కాని, యట్లు కానినాఁడు పునరుక్తిదోషము చదువరులమనసు నొప్పించుచున్నది. ఇటువంటిపునరుక్తి యీ గ్రంథమునఁ దలఁచుగానంతట నగపడుచున్నది. అచ్చటచ్చటనీపునరుక్తి గ్రంథమునం దధికాంశమై లేదువాల, నదుమనే యగపడుచున్నది. ఇందు కనేకోదాహరణము లీయవచ్చును. ఆదిపర్వమునం దాస్తీకునికథ రెండుమాఱులు వచ్చినది ; రెండవమాఱీకథ వర్ణింపఁబడినపుడు ముందటిదానికంటెఁ జాలఁ బెరిఁగిపోయినది. శార్ఙ్గపక్షులకథయును రెండుమార్లు చెప్పఁబడెను. వనపర్వమునఁ దీర్థములవర్ణన రెండుమార్లు చేయఁబడినది. వైశంపాయనునిసమయమునఁ బ్రసిద్ధములైన తీర్థములకంటె సౌతిసమయమున మఱికొన్ని ప్రసిద్ధములై యుండుట సంభవము ; ఎందుచేత ననఁగా, అతనిసమయమున నార్యులవ్యాప్తి దక్షిణమున నెక్కుడు హెచ్చుగ వచ్చెను. ఈపునరుక్తికి స్వరూపము తెలియుగా నియ్యదియై యున్నది—పూర్వపు కథలను గొంచెము విరివియగునట్లు చెప్పుటకై జనమేజయుఁడు ప్రార్థింపఁగా నదేకథను వైశంపాయనుఁడు మఱల వినిపించుచున్నాఁడు. కాని, యచటచట నీస్వరూపముకూడ గోచరము కాదు. ఉదాహరణార్థము, అభిమన్యుని వధప్రసంగమున శోకసాంత్వనమునకై వ్యాసమహర్షి యుధిష్ఠిరునికి షోడశరాజీయాఖ్యానము నుడివెను. ఆయాఖ్యానమునే కృష్ణుఁడు యుధిష్ఠిరునిచేత శాంతిపర్వమునఁ దిరిగి చెప్పించెను. ఇట్టియవస్థయం దీపునరుక్తి క్షంతవ్యము కానేరదు.

(7) అనుకరణము.

అనుకరణము రెండవవిధమైన దోషము. ఏదో యొకమనోహరప్రసంగమును జూచి మఱియొకకవికి "నేనుఁగూడ నదేప్రకారముగా మఱియొకప్రసంగమును గావింతు" నని ప్రవృత్తి కలుగుచున్నది. ఉదాహరణార్థము, కాలిదాసునియొక్క సుందరమైన మేఘసందేశకావ్యమునకుఁ బిమ్మట నితరకవులు హంససందేశము మొదలుగా మఱికొన్ని కావ్యములను రచించియుండి రనుట ప్రసిద్ధము. ఈప్రకారముగా ననుకరించు తలంపుతో వ్యాసవర్ణితములైన భారతములోని కొన్ని ప్రసంగములను సౌతి యనుకరించియున్నాఁడు. దీనికి ముఖ్యమైనయుదాహరణము వనపర్వముయొక్క చివరఁ జేర్చిన యక్షప్రశ్ననామకమైన యాఖ్యానము. సౌతి యీయాఖ్యానమును నహుషప్రశ్నము (వనపర్వము అధ్యాయము 195) యొక్కపద్ధతినిబట్టి గావించెను.

ఇందును యుధిష్ఠిరునిద్వారా యతనిసోదరులవిముక్తిని దెలుపుకథ యున్నది. ఈయక్షప్రశ్నాఖ్యానమును సౌతి తరువాతఁ గలిపియుండె నని యనుమానము గావించుటకై కొన్నికారణములు చూపఁబడుచున్నవి. మొదటికారణము—ఎపుడు సహదేవుఁడు, అర్జునుఁడు, భీముఁడును, వారిపూర్వపురుషునికిఁ గలిగినదశను బ్రత్యక్షముగా నెఱిఁగియుండిరో, ఎపుడు యక్షుఁడు వారిని స్పష్టముగా సావధానులఁ గావించియుండెనో, అపుడు వారును సరోవరములోని యుదకము త్రాగి మరణింతు రనుటకు నిజముగా నాశ్చర్యపడవలసిన పని యేమున్నది? రెండవకారణము—యక్షుని ప్రశ్నలుగూడ నెప్పటివలెనే యగపడుచున్నవి. అవి యేమహాకవికిని శోభాదాయకములు కావు. మూఁడవ కారణము—ప్రశ్నోత్తరానంతరము యక్షుఁడు యుధిష్ఠిరునితో నీవు నీ యజ్ఞాతవాసదినములను విరాటనగరమునఁ గడుపు మని చెప్పియున్నాఁడు; ఇంత జరిగినతరువాతఁ గూడ నెదుటి పర్వమునకు మొదట నజ్ఞాతవాసదినముల ను గడుపువిషయమున యుధిష్ఠిరునికిఁ జాలఁ జింత గలిగె నని చెప్పఁబడియున్నది. నాల్గవకారణము—యుధిష్ఠిరుఁడు బ్రాహ్మణు లందఱను బంపి ధౌమ్యునొకని దనయొద్ద నుంచుకొనియె నని కథయందున్నది. ఇట్లయినపిదపఁగూడ, విరాటపర్వారంభమున, యుధిష్ఠిరునొద్ద నందఱు బ్రాహ్మణులుఁ గల రని మనము చూచుచున్నాము. సారాంశము, యక్షప్రశ్నోపాఖ్యానము మూలభారతమున లేకుండె ననియు, సౌతిచేత నయ్యది తరువాతఁ జేర్పఁబడిన దనియుఁ దెలియుచున్నది. అనుకరణమునకు రెండవయుదాహరణ ముద్యోగపర్వమునందు వర్ణింపఁబడిన విశ్వరూపదర్శనము. భగవద్గీతయం దేవిశ్వరూపదర్శన మున్నదో, యది యచట నుచితమైన స్థానమున నీయఁబడినది. అది వ్యాసుని మూలభారతములోని యంశముకూడ నై యున్నది. కాని దాని ననుకరించి సౌతి యుద్యోగపర్వమున నేవిశ్వరూపదర్శనమునకు స్థానమిచ్చెనో, యది యప్రాసంగికముగా నగపడుచున్నది. దానియొక్క పరిణామముకూడ ధృతరాష్ట్రదుర్యోధనుల మనస్సులం దిసుమంతయుఁ గాలేదు.

(8) భవిష్యత్కథనము.

గ్రంథకారులు రాఁబోవువిషయములను ముందే భవిష్యద్రూపమునఁ జెప్పుచున్నారు లేక వానికిసంబంధించిన కొన్నియభిప్రాయములను ముందే సూచించుచున్నారు. వారి కిదియొకసాధారణమైన యుక్తిగా నున్నది. ఈప్ర

కారముగాఁ గొన్ని భవిష్యకథనములు తరువాత సౌతి చేతఁ గలుపఁబడినవిగా విదితము లగుచున్నవి. ఉదాహరణార్థము, స్త్రీపర్వమున గాంధారి శ్రీకృష్ణునికిఁ మీరందఱు యాదవులుఁ బరస్పరము కలహించి మరణింతు రని శాపమిచ్చెను. ఇటువంటిశాపములు తఱు చంతటను గనుపట్టుచున్నవి. కర్ణుని, కతని రథచక్రము యుద్ధసమయమున గోతిలో దిగఁబడు నని శాపముండెను. ఈశాపము లన్నియుఁ దఱచు తరువాతనుండి కల్పింపఁబడినవని చెప్పవచ్చును. ఉద్యోగపర్వములో నెనిమిదవయధ్యాయమునం దున్న శల్యయుధిష్ఠిరసంవాదము, శాపములు లేకయే తరువాత రాఁబోవువిషయములను ముందుగాఁ గల్పించుట యొక్క చమత్కారమైయుండె ననుటకు మఱియొక యుదాహరణము. శల్యుని దుర్యోధనుఁడు సంతోషపఱిచి తనపక్షమునఁ జేర్చికొనెను. ఈసమాచారము శల్యునివలనఁ దెలిసినపుడు యుధిష్ఠిరుఁ డిట్లు ప్రార్థించెను. “నీవు కర్ణార్జునులయుద్ధసమయమునఁ గర్ణునికి సారథి వయ్యెదవు, అపుడు కర్ణునికిఁ దేజోభంగమును గావింపవలయును.” శల్యుఁ డిట్లుత్తరమిచ్చెను.— “నేను గర్ణునికి సారథ్యముచేయుట తటస్థించునేని యపుడు నే నతనియుత్సాహమునకు భంగము గావింతును, అపుడు నీ వతని బరిమార్పఁగలవు.” భీష్మద్రోణులిరువురు మరణింతు రనియుఁ, గర్ణార్జునులకు భయంకరసంగ్రామ మగు ననియు నాసమయమునఁ గర్ణుఁడు శల్యునినే తనసారథిగాఁ జేసికొను ననియు నీవిషయముల కల్పన ముందే యెట్లు చేయఁబడఁజాలును? ఇదిగాక యీప్రకారముగ విశ్వాసఘాతము లేక మిత్రద్రోహము యొక్క యుపదేశము యుధిష్ఠిరుచేతఁ జేయఁబడుట యతనికి శల్యునికిఁ గూడ లజ్జావహమై యున్నది. సారాంశము-ఈప్రకారముగా భవిష్యకథనమునకు సౌతి చేసిన యీప్రయత్న మనుచితముగా నున్నది. ఇదిగాక మఱియొక సంగతి కలదు. శల్యుఁడు దుర్యోధనుని పక్షమునఁ గలియుట కొకకారణ మున్నది. అతఁడు అర్థస్య పురుషో దాసః, యను నీతి ననుసరించి దుర్యోధనుని కాశ్రితుఁడయ్యెను. యుధిష్ఠిరుని యొద్దకు వచ్చుచుండఁగా నడుమనే యతని సంతుష్టుఁజేసి దుర్యోధనుఁడు తనపక్షమునఁ గలుపుకొనియె నని వర్ణింపఁబడినది, యది యసంబద్ధము. కర్ణునికిఁ దేజోభంగ మయ్యె ననియు నీకారణముచేతనే యతఁడు హతుఁ డయ్యె ననియు నీవిషయముకూడఁ దరువాత నగపడను. ఈతేజోభంగకారణమునఁ గర్ణునిశౌర్యమునకు న్యూనత వాటిల్లెనని గ్రంథమునందు వర్ణిం

పఁబడ లేదు. దీనికి మాఱుగా శల్యుఁ డుచితసమయమునఁ గర్ణుని కిట్లుసూచించెను. "గుఱి సరిగా లేనికారణముచేత నీబాణము తగులదు కాఁబట్టి సరిగా శరసంధానము గావింపుము, అనఁగా శల్యుఁడు మిత్రద్రోహము చేయలేదనియే వర్ణింపఁబడియున్నది. యథార్థమున నీభవిష్యకథనభాగమును సౌతి వ్యర్థముగాఁ బెంచియున్నాఁడు. ఇందు కింకను నుదాహరణములు ముందునకుఁ బోయి యియ్యఁబడును. సారాంశము, అప్రబుద్ధము లైనను బ్రచలితము లైన యనేకకథలను సౌతి మహాభారతమునఁ బిమ్మటఁ గలిపివైచెను.

(9) కారణముల దిగ్దర్శనము.

కారణములదిగ్దర్శనము చేయుట యంతిమ నగుదోషస్థానము. పూర్వకాలమునందలి ప్రసిద్ధపురుషులు సదోషాచరణముల నెందుకు నెట్లు కావించిరో, దీనివిషయమునఁ గొన్ని కారణములను జూపుట యావశ్యకము. ఎట్లనఁగా, పంచపాండవు లొక్క ద్రౌపదినే యెట్లు వివాహము చేసికొనిరి. భీముఁడు దుశ్శాసనునిరక్తము నెట్లు త్రాగెను. ఇవి మొదలుగాఁ గొన్ని కార్యములు దోషార్హములై యున్నవి. వానిఁగూర్చి కొన్ని కారణములను జూపుట యత్యంతావశ్యకము. వేనియం దీఘటనలకుఁ గొన్ని కారణములు గ్రథితములై యున్నవో, యిట్టి పుక్కిటిపురాణములను సౌతి మహాభారతమునఁ జేర్చెను. ఒక్కొక కథాభాగములోని ప్రసంగమున స్వయముగా వ్యాసుఁ డచ్చటికి వచ్చి వేలువేలు వ్యక్తుల కుపదేశించుచున్నాఁడని లేక వారికి రాఁగలవిషయములు కొన్ని సూచించుచున్నాఁడని కూడఁ జూడఁబడుచున్నది. ఏయే స్థానములయందు నిట్టివర్ణనలు కనఁబడుచున్నవో, అవి వ్యాసునిమూలభారతమందుఁ గాక సౌతిచేతఁ దరవాతనుండి కలుపఁబడినవి. ఒకప్రసంగమున వ్యాసమహర్షి వచ్చి ధృతరాష్ట్రునితో దుర్యోధనుఁడు పుట్టియుఁ బుట్టఁగ నే యతనిని గంగలో విడువవలయు నని చెప్పుచున్నాఁడు. ఈ ప్రసంగముకూడఁ బిమ్మట రచించిన దని తెలియుచున్నది. కానిమ్ము : ఈప్రకారముగా మూఁడు నాలుగు కారణములచేత సౌతి మహాభారతమును విస్తీర్ణముఁ జేసెను. అయ్యది విశేషరమణీయముగా నగపడదు. మహాభారతమున నీవిధముగాఁ బిదపఁ జేర్పఁబడిన స్థానము లన్నియు నేవేవో నిర్ణయించుట కఠిన మని మన మొప్పుకొనక తప్పదు. అయినను భారతములోని 24000 శ్లోకములస్థానమున మహాభారతమునందు నొక్కలక్షశ్లోకము లున్న వనువిషయము మీఁద ధ్యాస

ముంచినయెడల నీప్రకారము క్రొత్తగాఁ జేర్పఁబడినవియు, వృద్ధిచేయఁబడినవియు నగుభాగములు మిక్కిలి యధికమై యుండవలయు ననుటకు సందేహము లేదు. సౌతి యీభాగము నేల పెంచెనో, అనఁగా మహాభారతము నేమిటికి విస్తరించెనో, ఈసంగతి ప్రకటించుట యావశ్యమై యుండెను. కనుక నీసంగతి యిచ్చట విస్తరించి ప్రతిపాదింపఁబడినది. సౌతికృతమైన మొత్తము గ్రంథముయొక్క యుదాత్తస్వరూపమునకు నీవిస్తారము వలనఁ గొంచెమును గొఱంత రా లేదనియుఁ గాఁబట్టి యీసమస్తగ్రంథమును వ్యాసకృతముగాఁ దలఁచుట యెట్లును ననుచితము కాఁబోదని చెప్పవచ్చు ననియు జ్ఞప్తియుంచుకొనవలయును. ఆలోచింపఁగా 24000 శ్లోకములభారతముయొక్క రూపాంతరము లక్షశ్లోకములమహాభారతమునందుఁ గలదు. అయినప్పటికి దానియందు ననంబంధము లేక పరస్పరవిరోధము తఱచు లేదు. ఈవిషయమున సౌతియొక్క చాతుర్యము నిస్సందేహముగా వర్ణింపఁదగియున్నది. సౌతియొక్క కవిత్వముకూడ నేవిధమునను జిన్నతరగతిలోనిది కాదు. అందు వ్యాసమహర్షియొక్క కవితాశక్తి ప్రతిబింబించినకతమున గ్రంథ మంతయు నత్యంతరమణీయమైయున్నది. సౌతియొక్కమహాభారతమున దూషించుటకుఁ దగినస్థానము లంత యెక్కువ లేవని సంక్షేపముగాఁ జెప్పవలసియున్నది. నిస్సందేహముగా రెండుస్థానములయం దతనిపొరపాటు స్పష్టముగా నగపడుచున్నది. యుధిష్ఠిరుఁడు భీష్మపర్వమునఁ గర్ణునియొక్క యుత్సాహభంగము చేయుటను గూర్చి శల్యునిం బ్రార్థించునపుడు, 'ఉద్యోగము'న నీవు నాకు మాట యిచ్చితివి దాని నిపుడు పూరింపు మని చెప్పుచున్నాఁడు.

సశేషము.

శ్రీ

నూపురమహిమ లేక కన్నకి చరిత్రము.

(ద్రావిడసిలప్పధికారముయొక్క తెలుఁగుభాషాంతరము.)

—: తి. సు. మురుగేశపిళ్లెగారు :—

[1] పుహార్ కాండము.

1. కావేరీనది యుత్పత్తి.

శ్రీవాణీశాది బృందారకసందోహంబులును, సకలసురాసుర దేవయోనులును బ్రణమిల్లుటచేఁ దమ కోటీరాగ్రమణులయం దెవ్వాని పదనఖద్యుతి ప్రతిబింబించుటవలనం బ్రాప్తమాన చంద్రార్ధశేఖరులై తమ్ము శివసారూప్యులనుగా భావించి ప్రమోదాంతరంగులై విఱ్ఱవీఁగుచుందురో! సహస్రకర తుహినకర భగణంబు లెవ్వాని యక్షులం దరలదామం బగునో! పర్వతచక్రవర్తి యెవ్వానికి జామాతగాఁ బడయుటకుఁ బవనాశనుఁడై యెంటికాలునం దపమొనర్చెనో! సకలాండకోటులుం బొడచూపి యొదిగి యడఁగుటకు నెవ్వాఁడు మూలకారణం బగునో! అట్టి పరాత్పరుఁడైన సదాశివుఁడు సకల బృందారక బృందంబులచేఁ బ్రార్థింపఁబడి ప్రాలేయాచలకన్యకం బరిణయంబున నర్ధాంగినిగాఁ జేయఁ జిత్తగించి సకలసురాసుర భూతమునిగణసేవ్యమానుండై భూతగణసమేతుండై మిహికాహార్యంబునకు విచ్చేసెను. అట్టి పరిణయ మహోత్సవమ్ముఁ దర్శించి ధన్యులగుటకై సకల హరిదంతరంబులనుండి దేవదానవ మునిగణంబులును మానవానీకంబులును దుహినాద్రి మధ్యంబున గుమిగూడి యొక్కచో నిడిసిరి. అందువలన బరువు మోవనోపక యుత్తర భూమి గ్రింది కొఱిగి దక్షిణభూమి మీఁది కెగసినది. అట్టి భూమి నిమ్నోన్నతములకుఁ దలఁకి దేవదేవుని దివ్యసన్నిధిం జేరి, సకలాశావాసులును దమ యెడఁద నడరిన యెడమడుపుల నొడయునియడుగుల నడఁకువతో మొఱ యిడుకొనిరి. వారి కుయ్యి నాలించి కొండవిల్లుఁడు గూరిమితో నిట్లని వక్కాణించెను:—"జీవరాసులందఱు నొక్కచోటన చేరినందునం బరువు మిగిలి యీదాకడనేల క్రుంగిల్లి, వలకడ పల్లటిల్లొన్నది. ఇట్టి యొడ్డగెడపుల మట్టు మొనర్చుటకు నేనైన, నాయంతటివాఁ డొకఁడైన నలకడకుం జనవలయును. మీ రేమనుచున్నారు?" ఇది విన్న యడియరు లందఱు సాగిలఁబడి జోహా

రావచ్చి, 'కేలుదోయి నొసలం దాల్చి, 'పెండ్లియాడి యింటిపట్టుగాందినట్టి యింటి కవలై మా యందఱికి కన్నులయందు దిమ్ము నెమ్మికొన నమృతము గురియఁ జాలిన దేవర బయలుదేఱుట యొకింతయుఁ బోవఁగదు; దేవరఁ బోలినవారి పలుకుఁ బ్రత్తెంచుటయు కర్తవ్యమని విన్నవించిరి. అట్లైన నటువిరాళిఁ బడుట కేగుట లగ్గగు నని, మున్నిటిం బుడిసెటం గొన్న విరాళిరిమిన్నం దిలకించి "నాకుమాఱుగా దక్కినంపునేలకు నీవేగి నేల యెుద్దిగొడవుగా నను మొనచ్చు' మని చిమ్ముకంటి మచ్చికతోఁ గట్టడ యిడెను. తోడన, పరఁటివుట్టువు సాల జాలిగొని 'దేవరా! దేవరవారి చెట్టవట్టు పండుగఁ గన్నులార దర్శించి తనియుటకై తమకపడుచుండు నే నింతటి కావల మొనర్చియున్నను సైరించుట నెఱ్ఱగించి యీ లాగునం బ్రత్తెంచుటల్ దగ వగునా? ఇదిగాక, వలసేల యఱవనాఁ డగును; అందేగి యే నేమిసేయువాఁడ? కనికరించి వన్నుంపుట న్యాయ మలయు' నని కూయిడెను. వలిమలల్లుఁ డుల్లమునం దక్కటికము నిండఁగ, స్త్రీవాచంయమీంద్రుం బొడగాంచి 'నీ వొక్కరుండ, నాయంతటిమేలిమినందిన, యఱవపలుకుం జక్కగ నెఱిఁగినవాఁడవు; గీర్వాణభాషను వ్యాకరణ సహితముగాఁ బాణినికి ననుగ్రహించిన చందంబున దాని కెనగా ద్రావిడభాషను శబ్దశాస్త్రసహితముగాఁ గాంచీపురములో నెఱుకపడునట్లు నీ కొదవియున్నాను; ఇందువల్లనేకదా వలకడనేలయంతయు నీ కసివాఱు నేలగా నుండుచున్నది! నీ వచ్చుటకేగి, యచట సంకరములేక స్వచ్ఛముగాఁ బిపాళించుచుండు వట్టి యఱవభాషను సవరణతో సంస్కరించి 'అగస్త్యము' అను ద్రావిడవ్యాకరణమును బాణిని యట్లేవును నీపేరనొనర్చి పెద్దతికమొంది విపాళింపుము; నీ కచ్చటను దక్షిణకాంచియను నగరముం గలిగించి యందున నాపెండిలి పండుగ నాలుమగలుగా దరిసనమిచ్చి నిన్నుం దనిపింపఁగలను. నీ వంకునం దమిళమున కొజ్జయై యా పలుకుం బలుదోవలం బెంపెసలారఁ జేయుము. అందువలన లోకోపకారివి యగుదు'వని యానతిచ్చి పుత్తెంచెను. అఱవవిరాళొరినైన మఱువకుండు యేలినవాని పనుపుం జవదాటుట కంజి, చలికొండ నుజ్జగించి చనుదెంచుచుఁ గైలాసగిరీంద్రమునుండిన కావేరినదిం దన కమండలములో నిముడ్చికొని వచ్చుచుఁ గుడుగునాటికుటుంగటకయ్యాపర్వతములో విడిచియుండెను. ఇదియిట్లుండ.

అఖండలుండు వృత్రుండను పొలదిండిం బొలియించినందున వడసిన గొడవ పడలించుకొనుట పొంటి యీ మర్త్యలోకమునకుఁ దోతెంచి చోళదే

శములోని బ్రహ్మపురి యను సీర్కాళిక్షేత్రమందు గుడిగొని బెడగారు దేవదేవుండైన బ్రహ్మపురీశునిం బూజించుచుండెను. అట్టి శివపూజకై విరులకొఱకు నందనవనమొక్కటి యేర్పఱిచి పూలపాదులం బెట్టి పెంచుచుండెను. నందనమున నీటికఱవునం బాదులన్నియుఁ జేవచెడి వాడఁబాఱుటం గని వేల్పుఱేఁడు వందురి, వెనకయ్య యడ్డటనల్లుట్టునలయుండుం దన కొఱఁగాముల మొఱఁ పెట్టుకొనియెను. వనిచెలువులదొర కనికరించి శయ్యాపర్వతమునకు విచ్చేసి కాకిరూపముతో నగస్త్యుల కమండలముపైఁ గూరుచుండి కుండెను దొర్లించి కావేరీనదిని విచ్చలవిడి పెచ్చుపెరిఁగి పఱ్ఱడ్డి పాలుఱట్లొనర్చెను. అట్టి కావేరీనది తూర్పుమోముదారి వఱ్ఱడుచు ననేకోపనదులం దనలోఁ గలపుకొని చోళదేశమం దంతటం బలుకాలువలుగాఁ బాయువాఱి నీళ్ళవసతిం గలిగించుచుఁ గ్రుంకులిడినవారి కావలములం గసిమసఁగించుచు నందలకిం బెందెరువొసంగి విఱ్ఱవీఁగుచు పడదవారి సీర్కాళిలోని పురందరుని పూఁదోఁటలం జక్కఁగ నెదిగి వసియించుచు బంగాళాఖాతములోఁ గలియుచున్నది.

కావేరిపూంబట్టనము.

ఇట్టి కావేరినీటి వసతిచేఁ జేవ గలిగి గొప్ప చదువరుల పొగడితలం కగ్గమైన కూర్పునేర్పుల కిమ్ముసొమ్మై యెసకమెసఁగియుండునట్టి చోళమండలములోఁ గావేరీనది కడలిం గలయు ముఖద్వారంబునందుఁ గావేరిపూంబట్టనమని పొగడికెక్కు చరిత్రాంశములకుం బ్రాణరూపమైన పట్టణమొండు వెలయుచుండెను. ఆపట్టణమునకు పూంబుహార్, పుహార్ అనియెడినామాంతరములు గలవు. కడలి యొడ్డున సంగముఖమనియెడి రేవుగట్టొండుగలదు. ఆ పట్టణము దరతరముగాఁ జోళమహామండలేశులకుం బురాతనరాజధానిగాఁ బొసరువడియుండినదియు, వాగింద్రియ పాటవులైన చరిత్రకారకుల వర్ణనారూపమైన సన్నుతిం గన్నదియు, నెల్లసిరులకు నాటపట్టయిన నేల యనియుఁ బెడగారునట్టి యీ మహానగరీమహిమల వర్ణించుటకు వలనుపడక మహాకవులందఱు దఱితెఱ్ఱలాడుచుందురు.

కరికాలచోళమహీంద్రుఁడు.

ఇంచుమించుగాఁ బదునేనువందల యేండ్లక్రిందటఁ దన యశశ్చంద్రికచే దిక్కుడ్యంబులకు వన్నెవెట్టఁజూచిన * కరికాలచోళ సార్వభౌముఁడు కావే

* ఈకరికాలచోళ సార్వభౌముని మూమ్మనుమఁడే, కుమారసంభవాదులు రచియించిన నన్నెచోడుఁడగును. నన్నయభట్టారకునికి రెండువందలయేండ్లకుఁ బూర్వమందీగ్రంథము చేసినవాఁడు. ఈనన్నెచోడుని ముమ్మనుమఁడు రాజరాజనరేంద్రుఁడు.

రిపూంపట్టనమును రాజధానిగాఁ గొని యీ భరతఖండమును భానుమంతునివలె భాసమానుఁడై పాలించుచుండెను. అప్పు డతనిరాజ్య ముత్తరమందు మిహికాహార్యముఁదొట్టి దక్షిణమునఁ గన్యాకుమారివఱకుం బర్వియుండెను. అరిగాపులైన సామంతరాజుల కోటీరాగ్ర మణిద్యుతులు కరికాలచోళ విశ్వంభరాభరణుని యంఘ్రియుగంబుల కరుణరుచిం బూఁతవెట్టుచుండెను. కావిరిపూంపట్టణము రేవుపట్టుగా నుండినందునఁ బలురకములైన బేరములుపెచ్చుపెరిగి నేరిమి పేరిమితో జరగుచుండెను.

ఆ నగరి వెలిప్రోలు, లోఁబ్రోలని రెండువీడుగాఁ బాయవాఱియుండెను. వెలిప్రోలికి మరువూర్పాక్కమనియు, లోఁబ్రోలికి పట్టనప్పాక్కమనియుఁ బేళ్లుగలవు.

వెలిప్రోలు:—వెలిప్రోలైన మరువూర్పాక్కమందు జాబిలితాల చుట్టుకొల్లారువులును, గై సేయఁబడిన సరకుగదులును, లేడికన్నులంబోనిసోరణగండ్లు నెండుగాఁ గల మాడువులును మిక్కుటముగా నెక్కొనుచుండును. చూపరుల కన్నులు మిఱుమిట్లుగొలుపఁజాలిన మెంచలతావులు కీవిమెఱయుచు వరుసతీరి యిరవారి యుండును. వీటివీదులయందు బగ్గుండి, బుక్కామొదలైన వన్నెవొళ్లును, నలుగుమొదలైన నున్నివొళ్లును, చాఁదు, లత్తుకమొదలైన బచ్చెనలును, పజ్జరసములు, దావిసరకులు మొదలైనవాని నమ్మువారలు దారాడుచుందురు. అలవెలివీటియందొక్కప్రక్క పట్టుపోఁగులచేతను, ఎలుకతుప్పందులతోను, బత్తిపోఁగులచేతను నున్నగనేయఁజాలిన పట్టుసాలెవాండ్ర నట్టులు మట్టువిరాజీ యుండును. ఒకచోట గంధము, అగురు, పట్టు, పవడము, ముత్తెము, పులుఁగుపచ్చ, తమ్మికెంపు, మూలతాలు, కప్పుతాలు, పిల్లికన్రతనము, పలుగు మొదలగు ముత్తిగమిన్నలను, బలుతెఱఁగుల తొడవుల నమ్ముచు లెక్కింపవలవిగాని కలిమి బలిమిని వెలరారు బచ్చులు పెచ్చుపెరిఁగి పిచ్చలించుచుందురు. ఒకచెంగట వడ్లు, సజ్జలు, అరుగలు, కొఱ్ఱలు, చామలు, జొన్నలు, కందులు, వెముమవడ్లు మున్నగు దచ్చిదవసముల నమ్మెదు కొలుచు బేరులవీదులు గొమరారుచుండును. ఒకవంకఁ బిండివంటల మ్మెడువారలు, నొకమోర మేఁకలను, మేఁక మెఱచులనమ్మెడి కటికవాండ్రును, ఒకచోఁన నువ్వుమ్మెడివారలు, నొక్కెడ నూనె మొదలగు చమురుదినుసుల నమ్మెడి తెలికవాండ్రును. నొకవాడఁ జెలనాయకపోఁకలనమ్మెడి బోగాలవారలు

ను, మనుచుందురు. ఒకచక్కిఁ గంచరవాండ్రును, నొకక్రేవ రాగిపనిసేయు వారలును, నొకచెంత వడ్రంగియు, నొకసీమఁ గరుమలియు, నొకచెంగట మూసరులును, నొకదెసఁ జికిలికాండ్రును, నొకదాపుఁ బంచాణమువాండ్రును, నొక్కతలమున నంచులవాండ్రును, నొకమోరఁ గరఁగించిపోయుఁ గమసాలియు, నొకవంక రతనాలపనిసేయు నగసాలియు నుక్కుమిగిలి పెంపెక్కియుందురు. ఒక్కవలనునఁ జిప్పవాండ్రును, నొకచో ముచ్చెవాండ్రును, నొక్కెడ బుట్టములచేతను, జీలుగుచేతను బువ్వులుఁ బూలదండలు, కల్లకొప్పులు మొదలగువానిం జేసి యమ్మెడి మాలకరులును మనుచుందురు. ఒక్కనేల బెజ్జపు జంత్రములను, నరముజంత్రములను వినువార లింపుకడలి నోలలాడ నొక్కసట్లు మిక్కిలి యింపుసొంపుగాఁ బాటమీర కింతేనియు నోటువారక వాయించి చూపవలఁతులగు వాసెగ్రోలాడువారలును, వీణె వాయించువారలు మొదలైన గాణలు గారవముతోఁ గాలము గడపుచుందురు. కడలియొడ్డునం బీలికాండ్రయిన లాతివిలాతివార లాఫ్రోలివారలతో నారజముగాఁ గలసి మెలసి పొలయుచుందురు.

లోఁబ్రోలు :— లోఁబ్రోలైన పట్టణప్రాక్కనం బొక్కచోట రాచవారలు సంచరించెడి రాజవీథులును, ఉత్సవ వీథులును, పణ్యవీథికలును, వణిజుల హెచ్చైన హర్మ్యసౌధము లసంఖ్యాకములై పఙ్క్తిపఙ్క్తిగా నమరిన వణిగ్వీథులును, బంచగ్రాముల నివేశచయంబులును, వదాన్యశీలురైన శైవ వెల్లాలజాతివారలు వసించునట్టి చంద్రశాలాసహిత హర్మ్యసందోహ విరాజమానసాలంకార వీథికానికరములును విలసిల్లుచుండును. ఒకచెంగట నగదంకార కార్తాంతిక శిరోమణులును, ఒకసీమ మౌక్తిక వ్యాపారులును, గాంధికులును వసించువీథులు వఱలుచుండును. సూత, మాగధ, వంది, గాయక, వైతాళిక, ఘటికాగణకులును, లాస్యతాండవాది నర్తనములు సేయఁజాలిన నర్తక నర్తకీ బృందములును, తతానద్ధ సుషిర కాంస్యాది వాదిత్రముల వాయించు చతురుల తౌర్యత్రిక నిక్వాణపూర్ణమహావీథులును, లఘువిద్యల వారలు వసించునట్టి వీథులును పాంథుల లోచనానందదాయినులుగాఁ బరఁగుచుండును. రాజప్రాసాదము నుపవేష్టించి విస్తారమైయుండునట్టి పరిసర శల్యా బహిఃప్రదేశములందు రథిక, నిషాది, యాశ్విక పదాతులైన చతుర్విధవాహినీపతులును, గాండపృష్ఠులును బరివేష్టించి కొలుచుచుండును.

నాళంగాడి :—మండలాధిపతులిర్వు రనేకాక్షౌహిణీసమేతులై విచ్చేసి విడిసి యుండు శిబిరముల మధ్యప్రదేశంబులంబోని విశాలమైన మధ్యస్థభూమి యొక్కటి గలదు. అది నాళంగాడి యని పేర్కొనంబడును. అందులో ననేక నిష్కూటములు పొలుపారుచుండును. అట్టి నిష్కూటావళిలో బంతిబంతిగా వరుసదీరియుండు వనస్పతీ వానస్పత్యాద్యనోకహానీక ప్రకాండంబులనే స్తంభంబులుగాఁ గొని నిర్మింపఁబడిన యంగళ్లు పెక్కులమరియుండును. అచ్చట సరకుల నమ్మువారల విలుచువారల యలబలము లశ్రాంతము వినఁబడుచుండును. అల నాళంగాడిలో ముచికుందఁ డను రారాజునకుం బోరయఁ గల యెనుముల నఱఁగించుటపొంటె ముసలుకొడుకుచేఁ బెరరేచఁబడి తోఁ తెంచి బనగొని బలినందుచుండు భూతం బొక్కటి యాటపట్టుగా గొని యుండును. ఏనాదిజాతి గుబ్బెకలా భూతంబునకు బలిపీఠమునం దోరెము, సిమ్మిలి, పాలసుబోనము, సరకములో మైరేయ మార్ద్వీకాది యాసవములు మొదలగు వానిని నివేదించి, విరులదండ లిడి, సజ్జరసముతో నైన ధూప మిచ్చి సేవించి 'మారాజుగారి విశాలరాజ్యమంతట నాఁకటిదప్పులును, బలుదెగల తెవులును నీఁగుఁగాక; వానయు, సంపదలును మితిమీఱి వర్ధిల్లుఁగాక' యని బలిసి వేఁడుచు బజ్జిల్రొక్కి బలిసీలాడుచుఁ జరఁగుచుందురు.

చౌపంచరచ్చలు.

1. మొదటిరచ్చ :— అల నగరమున దండిగా గొనియాడఁబడిన, పేరిమోపెరిఁగిన ఐదు రచ్చలు పొలుపుదీరి సొరారుచుండును. వానిలో మొదటిది పట్టిమండప మనియెడి రచ్చకొట్టము. అట్టి రచ్చకొట్టము పూర్వం బుహారిలో రారాజుగా రాణించు గరికాలచోళసార్వభౌమునికి బవరమునం బన్నఁబడిన మగధదేశపురాజు భక్తిపూర్వకముగా సమర్పించిన యుప్పనము. అది మయుండను నసురశిల్పిచే నవరత్నఖచితమై మహావినోదముగాఁ జేయఁబడినది. ఆమండపములోఁ గవిసార్వభౌమ పండిత పౌరాణిక భరతజ్ఞ దైవజ్ఞ వాగ్గేయకారక సందోహము లనారతంబును విరాజమానములై వావాదోనర్ప నానందించుచుఁ గరికాలచోళమన్నీఁడు పేరోలగము సేయుచుండును.

2. రెండవరచ్చ :—రెండవరచ్చపట్టు బట్టబయలైన యొక్కచోట నెలకొనియుండును. అట్టిరంగములో నూతనములైన యన్యదేశీయులు కొలత, లెక్క, తూనిక మొదలగువాని యంకెల నిడఁబడిన గోతాములందుఁ దమ

తమ పేరుల నుచ్చరించి యేగుచుందురు. ఆరచ్చకొట్టముయొక్క స్వభావము నెఱుంగని క్రొత్తమానిసు లెవ్వరైన యీ మూటల ప్రుచ్చిలించినయెడల, వారల పెడరెక్కలు విఱుగున ట్లా మూటల వారి తలలయందమోపి యూరి చుట్టును వారలఁ దిరుగాడించి వడవడ వడంకున ట్లొనర్చును. కాఁబట్టి యీ రంగమం దొక్కరుఁడును దోఁపుడుపనులం గలలోనైనఁ దలఁపఁజాలఁడు.

3. మూఁడవరచ్చ :—మూఁడవరచ్చకొట్టములోఁ గోనేటొండుగలదు. అందులో *సవిటియు, గూనివారలు, మూఁగలు, చీకులు, ‡లవిటులు †పిచ్చికుంటులు, బులుసు తెవులు గలవారలును గ్రుంకులిడినచోఁ దమతమ తెవులుడుగఁబడి సొబగైన మేలుగలవారలుగాఁ బొడచూపఁగలరు. కాఁబట్టి యట్టి కొలనునం దందఱుఁ దోతెంచి వలగొని చెంగనాలిడి చెంగలించుచేగుచుందురు.

4. నాలుగవరచ్చ :—నాలుగవరచ్చపట్టులో ఱాతికంబ మొక్కటి అంపిల్లుచుండును. కఱటులచే మందిడఁబడి కలగుండుపడువారలును, వసనాభిం దిని వందురువారలును, చిలువకాటునం జేడ్పాటొందినవారలును, డగరపాల్పడి డయ్యువారలును దీండ్రించునట్టి యీ కంబము నొకసారి వలగొని జోహారొనర్చినంతనె వారి గోహారులన్నియుఁ గొట్టవడి కొమరారుచుందురు.

5. ఐదవరచ్చ :—ఐదవది బొమ్మరచ్చపట్టనం బొగడ్తఁజెందియుండును. అట్టి పుత్తళిక రంగములో రాజులు రాచతేకపుటాలుడిదప్పి మేరమీఱితేనను, మానిసులు ధర్మమార్గముఁ దలఁగి పక్షపాతము నవలంబించి పాడి దప్పినను వారి చెయ్వుల నోటనొడువకఁ గంటం గన్నీరొలుకుచుఁ గనుసన్నల నెఱిఁగించునట్టి బొమ్మ యుం డుండుటంజేసి యీరచ్చకాపేరు పొసరువడియుండెను.

బూచిచదుకము.

ఇట్టి యేలుడి గల రచ్చకొట్టము లైదుండుటయేకాక భూతచతుష్పథమను పేరొందిన శృంగాటక మొక్కటి గలదు. తాపసవేసముఁబూని కైలాటమొనర్చునట్టి టకటొంకులను, ఏలువుసెడి ఱాగలైన చెడిపెలను, దమరాజులపై ఱవ్వాడుచుండు టాటోటుక్రిగ్గడలను, గల్లసాకిరినుడువు కైలాటకాండ్రను, గానక యెగ్గాడు గట్టిడివాండ్రను, ‘నాచేతివన్నెత్రాటిచేఁ గట్టి నేలం బడఁగొట్టి పొరిమాల్చి మెసవఁ గల’నని యీ యూరి నాలుగామడ

---

*అవిటి=పోఁగండుఁడు. ‡లవిటి=బధిరుఁడు. †పిచ్చికుంటు=అమూరుఁడు.

దవ్వనకు వినునట్లు దన పెట్టిదపు గొంతుచే బొబ్బరించి, యట్లచేయు టాలాటోలితనముగలవారల నల్లె పాలివచ్చి మెసవునట్టి బూచియొక్కటి యందు నెలకొని యుండుటంబట్టి యా రచ్చకొట్టమునకు బూచిచదుక్కమని పేరలవడినది. పట్టిమండపము మున్నగు చావంచ రచ్చలయందును, బూచిచదుకమందును నందఱును బలిపెట్టి మన్నినిం దీవించుచుందురు.

గోవల కన్నకుల పుట్టుక.

ఇట్టి దివ్యమహిమలతో దేదీప్యమానముగాఁ దేజరిల్లునట్టి యుల కావిరి పూం బట్టణమందు ఇప్పర్, కవిప్పర్, పెరుంగుడియ రను తెగలెగల బేరులు పలువెరవులగు బేరము లొనర్చుచు లెక్కకు మిక్కుటంబైన కలుముల గడించి యిమ్ముగా మనుచుండిరి. వారలలోఁ బెరుంగుడియ రను వంగడములోఁ బొడచూపిన మాసాత్తువాఁ డనుపేరిబేరి యొక్కరుఁడు బేరులందఱిలోఁ గలిమి బలిమిని నందఱికంటె మేలిమినందినవాఁడై బేరుల వంగడమునకుఁ బెత్తనగాఁడుగా బెంపెసలారుచుండెను. అతనికి జోఅబెండాపాదుసా సోయగము న్మాయించునట్టి సొబగు గొనబారు గోవలుఁ డను పేరి కొడుకొకఁడు పుట్టి సుగుడియై నెగడుచుండెను. ఆసంతుననే పొడమిన మానాయకుఁ డను గార యొకనికి నందముల మందిరముఁ గుందనపుం బొమ్మయుగుఁ గన్నకియను నన్నులమిన్న యొకరిత కొమరితగా నవతరించియుండెను. అల విరిబోణి చెలితెక్కు విదియ నాఁటి జాబిలిచందంబున నానాఁటికిం బెచ్చు పెరిగి పోయగంపు మిటారములకుం గొటారములగు బోటుల నీటుల సూటిసేయని మేటినైన జవ్వనురాలై నివ్వటిల్లుచుండెను.

(సశేషము.)

విమర్శనములు

దేవేంద్రవర్మ చీకివలసశాసనము (Chidivalasa plates of Devendra-varma):— పరిషత్పత్రిక క్షయసంవత్సరమునఁ బ్రకటింపఁబడిన 5, 6 సంచికలలో బ్రహ్మశ్రీ విద్వాన్ కట్టె సాంబమూర్తి శాస్త్రులుగారు చీకివలస శాసనమును బ్రచురించియున్నారు. వారు గాంగశకము క్రీ. శ. 270 నుండి మొదలనియు, చీకివలసశాసనము గాం.శ. 397 లోనిదగుటచే క్రీ. శ. 667 లోనిదగుననియు వ్రాసియున్నారు. ఈనిర్ణయమునందు వారి కాంధ్రపత్రిక ఉగాదిసంచిక కాఱ్రి పు 217-224 లోని ఉర్లాముశాసనమును బ్రకటించినవారివ్రాఁత లాధారములైనవి. ఉగాదిసంచికయందలి కాలనిర్ణయము ప్రమాదభూయిష్ఠమై యుండుటచే, శాస్త్రిగా రొనర్చిన కాలనిర్ణయముకూడ నాప్రమాదములకు లోనైనది. వానిలోఁ గొన్నియిట సూచింపఁబడినవి.

(1) గంగవంశమునకు మూలపురుషుఁ డగు ప్రథమకామార్ణవుఁడు బాలాదిత్యునిం జంపి కళింగరాజ్యమును గైకొనియె నని, ఫ్లీటుదొరగారు వ్రాయఁగా, నది సరి యని ఉగాదిసంచికవ్యాసమునందు బాలాదిత్యుఁ డెవరో నిర్ణయించుటకు యత్న మొనర్పఁబడినది. కామార్ణవుఁడు జయించిన రాజు శబలాదిత్యుఁడు (శబరాదిత్యుఁడు) గాని బాలాదిత్యుఁడుగాఁడు. కొర్నిశాసనములను బ్రచురించిన మ. రా. శ్రీ గిడుగు వేంకటసీతాపతిగారు ఫ్లీటుదొరగారు శాసనమును సరిగఁ జదువలే దనియు, శబలాదిత్యుఁడే సరియగుపాఠమనియు వ్రాసియున్నారు. (Refer Journal of the Andhra Historical Research Part III. P. 108.)

(2) ఉగాదిసంచికయందు గాంగులపరిపాలనము సుమారు 350 సంవత్సరము లని గైకొనఁబడినది. అప్పటికి సత్యవర్మశాసనము (గాం. శ. 351) మాత్రమే ప్రకటింపఁబడి యుండుటవలన వా రీప్రమాదమునకు లోనైరి. చీకివలసశాసనము (గాంగ. శ. 397) ప్రచురింపఁబడుటయే యీవాదమును బూర్వపక్ష మొనర్చుచున్నది.

(3) గాంగగంగవంశజుల కంతరము సుమారు 50 సంవత్సరము లని గైకొనఁబడినది. ఇదియును సరిగాదు.

(4) కామార్ణవుఁడు క్రీ. శ. 725 లో రాజ్యమునకు వచ్చె నని చెప్పుటకు వీలులేదు. శా. శ 1040 లోని విశాఖపట్టణపు శాసనమును శా. శ. 1034 లోని కొర్నిశాసనమును బరీక్షించిన నిది వ్యక్తమగును. వంశక్రమమునఁ గొన్నివ్యత్యాసములు గలవు. శా. శ 1034 లోని శాసనమున పోలాంకుశ, కళింగాంకుశుల ప్రశంస గానరాదు. మఱియు గుండమరాజు వినయాదిత్యుఁడు మధుకామార్ణవుఁడు వజ్రహస్తునిపుత్త్రు లని యున్నది. 1040 లోని

శాసనమున వారు గుణార్ణవునిపుత్రులు. వీరిపరిపాలన కాలములు సరిపోవుట లేదు. ఇట్టియాధారములతో నొనర్పఁబడిన కాలనిర్ణయము సరిగా దని చెప్ప నవసరములేదు. చరిత్ర పరిశోధకులింకను గాంగశకనిర్ధారణ మొనర్పవలసియున్నది.

పత్రికా స్వీకారము.

(1) Journal of the Cama Oriental Institute, Bombay. కామాప్రాచ్యపరిశోధన సంఘమువారి పత్రిక 8వ సంచిక మాకార్యస్థానము నలంకరించినది. ఈపత్రికయందు మహాపూర్ణా హోదివాలా ఎం. ఏ. గారిచేత పార్శీలచరిత్రము ముద్రితా ముద్రితగ్రంథములలోని యాధారముల ననుసరించి అయిదువ్యాసములలోఁ దెల్పఁబడియున్నది. ఆపత్రికను మాకార్యస్థానమునకుఁ బంపిన పత్రికాధిపులకు మేమెంతయుఁ గృతజ్ఞులము.

(2) జయంతి :—ఈ పత్రిక రెండుమాసముల కొకసారి మచిలీపట్టణమున బ్ర॥ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారిచేఁ బ్రకటింపఁబడుచున్నది. ప్రభవసంవత్సరమున గ్రీష్మసంచిక మా కార్యస్థానము నలంకరించినది. నేటివ్యావహారిక భాషావాదుల వాదముల కనుగుణముగా ఖండకావ్యములు, చారిత్రకవిషయములు మొదలగునవి గ్రామ్యభాషాసంకలితమై విలసిల్లుచున్నవి. స్థానికచరిత్ర నుండి కైకొనఁబడిన ముర్తాజాన్నగర్ సర్కారు, రాజమహేంద్రవరము సర్కారు యేలుబడి మొదలగు వ్యాసములు గలవు. నేటినవలల దుస్థితిని, దెలియఁజలుచు 'తెనుగునవల' యనువ్యాసమును, ఎల్లనశిల్పము, సంజయరాయభారము అనుసారస్వతవ్యాసములును, గొన్ని ఖండకావ్యములునుగలవు.

సంవత్సరపు చందా రు 4. వలయువారు,

మ॥ రా॥ రా॥ శ్రీ కోలవెన్ను రామకోటీశ్వరరావుగారు బి. యే., బి. యల్ మచిలీపట్టణము అను చిరునామాకు వ్రాయవలెను.

గ్రంథవిమర్శనము.

౧. ఆంధ్రవీరులు :—ఈ గ్రంథము శేషాద్రిరమణకవులచే రచింపఁబడినది–గ్రంథకర్తలు ఆంధ్రవీరరత్నావళి యని రచింపఁబూనిన గ్రంథమున నిది ప్రథమభాగము. ఇందు గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణికులోత్తుంగచోడుఁడు, ప్రతాపరుద్రుఁడు, బాలచంద్రుఁడు, కృష్ణరాయలు, రామరాజు మొదలగు నాంధ్రవీరులచరిత్రములు మృదుమధురగ్రాంథికశైలితో రచియింపఁబడి పాఠకులకు వీరావేశము గొల్పుచు నాంధ్రులఘనతను, శౌర్యమును వేనోళ్లఁ జాటుచున్నవి. గ్రంథకర్తలు మిగిలిన భాగములఁగూడ శీఘ్రముగ ద్వరలో రచియించి దేశోపకార మొనర్తు రని నమ్ముచున్నారము.

ప్రతి 1 కి వెల 0—8—0. బెజవాడ వేంకటరామ్ అండుకో వారియొద్ద దొరకును.

౨. వేంకటేశ్వరశతకము:—అమలాపురవాస్తవ్యు లగు మ॥ నల్లా చినరెడ్డి నాయఁడుగారిచే రచియింపఁబడి "వేంకటేశ యనంతరవిప్రకాశ" యనుమకుటమును గల్గిన సీసపద్యశతకము. అమలాపురమున విలసిల్లిన శ్రీ వేంకటేశ్వరుని తిరునాళ్లవర్ణనమును, బాలకృష్ణుని లీలావర్ణనమును గ్రంథాంతమునం బురుషోత్తముని యనంతకల్యాణగుణకీర్తనమును నొనరింపఁబడినది. శైలికై రెండు పద్యములు—

సీ. మణిమయమంజీరమంజుప్రభలు నంఘ్రికంజరాగద్యుతుల్ గలసిమెలఁగఁ
జిరతరరత్నకాంచీరోచు లుజ్జ్వల కాంచనాంబరముపైఁ గడలుకొనఁగ
శస్తకౌస్తుభగభస్తిస్తోమములు భుజాంతరమసారవితర్దిఁ బరిఢవిల్ల
మణికుండలంబుల ఘృణిమండలంబులు గండదర్పణములఁ దాండవింపఁ
జారుకోటీరమణిరుచి సారపూర, మఖిలహారిదంతరంబుల నలమ నలరు
కాంతికాంతత్వదీయవిగ్రహము దలఁతు, వేంకటేశ యనంతరవిప్రకాశ.

సీ. పవ్వళింపఁగ మేలిపాను పొక్కటిలేక యొకచిన్నియాకుపై నొఱగినావు
కొమరాలినటఁజేర్చికొనఁజోటు చాలక గట్టిఱొమ్మునఁ బండఁబెట్టినావు
మురువుబిడ్డనికిఁ బంగరుఁడోల గానక యొకపువ్వుఁడొప్పలో నునిచినావు
అతని యగ్రాంగికి నచటదావమరక బెనిమిటిమొగముఁ జూపించినావు
ఆదిమధ్యాంతములు లేనిపేదఱికము, కుడిచిమిడుకుచు నాశ్రితకోటివాంఛ
లెట్టు లీనగూర్పఁగలిగెదో మెఱుఁగరాదు, వేంకటేశయనంతరవిప్రకాశ

వలయువారు గ్రంథకర్తగారికి వ్రాసికొనవలయును.

౩. భగవద్గీత—సాంధ్రగీతావళి.

ఇందు భగవద్గీతాశ్లోకములును వానికి శ్రీరాజా మంత్రిప్రెగడ భుజంగరావు బహదరవారు రచించిన తెనుఁగు గీతపద్యములును గలవు. భారతాన్తర్గత మగుభగవద్గీతాభాగమును తిక్కన్నసోమయాజి యతిసంగ్రహముగా నాన్ధ్రీకరించెను. తర్వాత దత్తోజీ మొదలగువారు కొందఱు గద్యపద్యాత్మకముగా నాంధ్రీకరించిరి. అధునికకవులలోఁ గూడఁ గొందఱాంధ్రీకరించినవారు గలరు.

ఈసాంధ్రగీతావళి నవీనముగాఁ బ్రకటింపఁబడినది.

శైలి:—భగవద్గీత సంస్కృతభాషలో సులభశైలిని చిన్నచిన్నశ్లోకములలో వ్యాసునిచే రచింపఁబడినది. దానికిఁ దగినట్టు ఆంధ్రభాషలో గీతపద్యములలో సుబోధ మగుశైలిని రచించుట యెంతయుఁ బ్రశంసనీయము. భగవద్గీతల నిత్యానుసంధానము చేయఁదలఁచిన యాంధ్రులకును తగునట్లు

భగవద్గీతాస్వరూప మంతయు నీగీతావళిలో నిముడ్పఁ బడినది. భాషయుఁ, బద్యములశైలియుఁ జదువువారి కుత్సాహము గలిగించునట్టివి. మచ్చునకుఁ గొన్ని శ్లోకములు వాని యాంధ్రపద్యములు నిందుఁ బొందుపఱుపఁబడు చున్నవి.

౨వ అధ్యాయము. ౩౨వశ్లోకము. యదృచ్ఛయోపపన్నం, స్వర్గద్వార మపావృతమ్ సుఖినః క్షత్రియాః పార్థ లభంతే యుద్ధ మీదృశమ్. గీ॥ తలుపుం దెఱచిన సురపురిద్వార మగుచు, నప్రయత్నముగ లభించి నట్టి యిట్టి, భండనము పూర్ణముగ భాగ్యవంతులైన, రాజులకుఁ గాని యొరులకుఁ బ్రాప్త మగునె.

౩౩వశ్లో. అథచే త్త్వ మిమం ధర్మ్యం, సంగ్రామం నకరిష్యసి। తత స్స్వధర్మం కీర్తించ హిత్వా పాప మవాప్స్యసి॥ గీ॥ పార్థ! కులధర్మమైనయీ భండనంబుఁ, జలుపమానితి వేని యశంబునకును, నమలధర్మంబునకు దూర మగుదు వదియుఁ, గాక పాపమ్మునుం జెందఁగలవుసుమ్మి.

౧౧వఅధ్యాయము. ౪౧వశ్లోకము. సఖేతి మత్వా ప్రసభం యదుక్తమ్ హేకృష్ణ హేయాదవ హేసఖేతి। అజానతా మహిమానం తవేదం మయా ప్రమాదా త్ప్రణయేనవాపి.

౪౨వశ్లో. యచ్చావహాసార్థ మసత్కృతోసి విహారశయ్యాసనభోజ నేషు। ఏకోథవా ప్యచ్యుత తత్సమక్షం తత్క్షామయే త్వా మహ మప్రమేయమ్॥

ఈరెండుశ్లోకములకు సరియగుపద్యములు.

గీ. ఇట్టి నిను నేను సఖునిగ నెంచి నీదు
మహిమ నెఱుఁగక కూర్మినో మాంద్యముననో
ఓయి కృష్ణ! యోయాదవ! యోవయస్య!
యనుచు నేఁబల్కినది యు నాహారశయన

గీ. విహరణాసన వేళల వేడ్క నేక
తమున నో నలుగురిముందో త్వత్సమక్ష
మందు కోడిగమునఁ దూలనాడినదియు
నేర మెన్నక నన్ను మన్నించుమయ్య.

అర్థగాంభీర్యభావగాంభీర్యములు:—భగవద్గీత యెంతసులభశైలిలో రచింపఁబడినను, ఆచిన్న చిన్న పదములయం దెంతయో యర్థగాంభీర్య భావ గాంభీర్యములు గలవు. కావుననే భగవద్గీత పుట్టినది మొదలు నేటివఱకును గలభిన్నభిన్న మతస్థులు, భిన్నభిన్నరీతుల భిన్నభిన్నార్థములు వచించి తమతమమ

తములు ధ్రువపఱచుకొనుట కుదాహరణముగా గ్రహించుటయే కాక తత్సి ద్ధాంతానుసారముగ గీతలకు వ్యాఖ్యలు గూడ రచించిరి గదా. ఆంధ్రగీతా వళిలో నట్టిస్థలములయం దర్థగాంభీర్యభావగాంభీర్యములు కొంచెమైనఁ దో డఁకకుండ నున్నది యున్నట్లే యుంచుటచే మాతృకను బోలెఁ బుత్రికయు సర్వమతాదరమును బడయఁగలదు.

౪ అధ్యాయము ౧౭ శ్లో॥

కర్మణో హ్యపి బోద్ధవ్యం బోద్ధవ్యం చ వికర్మణః
అకర్మణశ్చ బోద్ధవ్యం గహనా కర్మణో గతిః॥

గీ. కర్మ నెఱుఁగంగవలయు వికర్మ గూడఁ
దెలియవలయు నకర్మయుఁ దెలియవలయుఁ
గర్మవిజ్ఞాన మెంతయు గహన మయ్య.

౧౮-శ్లో॥ కర్మ ణ్యకర్మ యః పశ్యే దకర్మణి చ కర్మ యః
సబుద్ధిమాన్ మనుష్యేషు సయుక్తః కృత్స్నకర్మకృత్॥

గీ. కర్మయందు నకర్మ యకర్మమందుఁ
గర్మయును నెవ్వఁ డోర్మిమైఁ గాంచు నట్టి
మనుజుఁ డందఱిలో బుద్ధిమంతుఁ డగును
ఎల్లకర్మలొనర్చు యోగీంద్రుఁ డగును.

ఆంధ్రీకరణమందలి యందము.

౨వ అధ్యాయము ౫౫-౫౬-౫౭-౫౮ శ్లోకములలో స్థితప్రజ్ఞుని జెప్పి నపుడు "మనస్థితప్రజ్ఞ స్తదోచ్యతే॥ ౫౬ స్థితధీ ర్మునిరుచ్యతే॥ ౫౭ తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా॥ ౫౮ తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా॥ అనువానికి "గీ॥ ఆతఁడే నిశ్చలప్ర జ్ఞుఁ డనఁగఁ జెల్లు" అనుపాదమును నాలుగుగీతపద్యముల తుదిని జేర్చుట మూలమునకంటె నెక్కుడు రమణీయముగా నున్నది.

అల్పదోషములు. ౧౮ అధ్యాయము ౬౭ శ్లోకము.

ఇదం తేనాతపస్కాయ నాభక్తాయ కదాచన
నచా శుశ్రూషవే వాచ్యం నచ మాం యోఽభ్యసూయతి.

గీ. భక్తిహీనునికొఱ కతపస్వికొఱకు
వినఁగ నభిరుచిలేనిమూఢునికి నన్ను
ద్వేషమతిఁ జూచువానికిఁ జెప్పఁజెల్ల(దు)

ఇందు తే=నీకు (చెప్పఁబడినది) అనుభాగ మాంధ్రీకరింపఁబడలేదు. "అతనికి" చూచువానికి" అనునట్లే "భక్తిహీనునకు" అతపస్వికి"అనుటయే యుచితము. సంస్కృతములోఁ జతుర్థీవిభక్తి యున్నదిగదా యని ఇట"కొఱ కు" అని యుపయోగించుట యుచితముకా దని తోఁచెడిని.

3-అధ్యా-౨౨-శ్లో॥ నానవాప్త మవాప్తవ్యమ్, అనువానికి గీ॥ ప్రాపణీయంబు లే దవాప్తంబు లేమ. అనియాంధ్రీకరణము.

అనవాప్తము=పొందఁబడనిది, అనిమూలమున నుండఁగా అవాప్తము=పొందఁబడినది, లే దనుట సందర్భోచితము గాదు. కావున "అనాప్త—" అనిపఠించి అనాప్తము=అప్రాప్తము అని యర్థము చెప్పికొని సరిపెట్టుకొనవలసియున్నది. కొన్నిచోట్ల "మలినము, కలుషము" అనుపదములు విశేష్యములుగా నుపయుక్తమైనవి. ఇవి గొప్పదోషములలోనివి గాకున్నను స్థాలీపులాకన్యాయముగా గుణదోషములను జూపుట విమర్శకులకు విధిగావున చూపఁబడినవి.

కృతియిచ్చుట:—వేదాంతసార మగుగీతావళీకృతిని గృతికర్తగారు వేదాంతనిష్ఠయు, సర్వదా భగవద్గీతాపఠనాసక్తియుఁ గల తమతల్లిగారికిఁ గృతియిచ్చి తమకృతిని ధన్యముగావించి తాము ను ధన్యులైరి. మఱియొక్కవిశేషము—మాతృకృతిపద్యములకు ముందు ముఖపత్రము రెండవవైపున "దైవప్రార్థన" అనుశీర్షికతో నొకసీసపద్యము గలదు.

సాధారణముగా భగవద్గీతలకు ముందు గీతల నుపదేశించిన కృష్ణుని, గీతలశ్లోకరూపమున రచించిన వ్యాసుని స్తుతించుటయు సరస్వతీప్రార్థన మున్నగునవి పఠించుటయు సంప్రదాయమై యున్నది. ఇది యట్లుగాక క్రీస్తు (గారు) కొండమీఁదనుండి యుపదేశించిన వాక్యములలో దైవప్రార్థన యిట్లుండవలయు నని చెప్పిన వాక్యరాజముల కిది యనువాదము. ఇది యట్టి క్రీస్తుగీతాభాగమున కనువాద మని సూచింపఁబడకపోవుటచేతను ఇట్టి ప్రార్థనాపద్ధతి మనసంప్రదాయమునఁ బ్రసిద్ధము కాకపోవుటచేతను, క్రైస్తవమతసంప్రదాయ మెఱుఁగనివారి కీదైవప్రార్థన కొంత వింతగా నుండకపోదు. కాని యిది శ్రీరాజాభుజంగరావుబహద్దరువారి సర్వమతసమభావమును, పరమతసహనమును జాటుచున్న దని మాయాశయము. ఇట్టికృతులు రచించి యాంధ్రలోకమునకు మహోపకార మొనర్చుచున్న కృతికర్తగారియెడ నాంధ్రలోకము మిగులఁ గృతజ్ఞత చూపఁదగు ననుట నిర్వివాదము.

చేతితోఁబట్టుకొనుటకును, జేబులోఁ బెట్టుకొనుటకును ననువయిన యీసాంధ్రగీతావళీభగవద్గీత ప్రత్యాంధ్రునియొద్దను నుండఁదగినది.

వలయువారు శక్తిందిరావిలాసమునకు వ్రాయవలెను.

శ్రీరాజా భుజంగరాయప్రచురణశాఖాలయము,

ఏలూరు— పడమరగోదావరి జిల్లా.

శ్రీ॥ ల॥